

Жене у српском Ђуре Јакшића

Народна библиотека Србије
Београд 2018

Аутори изложбе и каталога

Драгана Пантелић
Љиљана Башић

Рецензент

проф. др Драган Булатовић

Дизајн изложбе и каталога

Милош Нинковић

Подршка и покровитељство
Министарство културе и информисања Републике Србије

Коришћен материјал из збирки и колекција:

Народне библиотеке Србије
Етнографског музеја у Београду
Музеја примењене уметности у Београду
Народног музеја у Београду
Народног музеја у Зрењанину
Музеја Југославије

Изузетну захвалност дугујемо проф. др Драгану Булатовићу за савете и стручну помоћ током припреме изложбе.

Захваљујемо на свесрдној помоћи при реализацији изложбе:

Родољубу Бошкићу

СКТЦ Ђура Јакшић

Мили Гајић

Музеј примењене уметности

Јелени Савић

Етнографски музеј

Милани Бајкин

Кииндска библшошека

Ивани Арађан

Народни музеј Зређанин

Ани Панић

Музеј Југославије

Љубици Ћоровић

Библшошека града Београда

Селимирки Августин

Културно-образовни центар Бољевац

Јелени Јовин

Библшошека Машице српске

Најзад, захвалност дугујемо и колегама из Народне библиотеке Србије:

Тамари Бутиган-Вучај, Ирени Малвић-Опановић и Олги Митровић

Одељење за развој дијигналне библшошеке и микрографију

Славену Попари, Ивану Обрадовићу, Јелени Глишовић и Весни Александровић

Одељење посебних фондова

Жељку Младићевићу, Славици Јанаћковић и Тањи Лошић

Одељење за заштитиу, конзервацију и реститурацију

Ненаду Идризовићу, Љуби Бранковићу и Слађани Стојаковић

Одељење за чување и прикшуй фондовима

Биљани Ракочевић

Одељење за односе с јавношћу и маркетинг

Душану Злоколици

Одељење за програме из културе и протокол

Драган Булатовић

О ЂУРИНИМ ТЕСКОБАМА НА ИЗЛОЖБИ ЖЕНЕ У СРПСКОМ АУТОРКИ ЉИЉАНЕ Н. БАШИЋ И ДРАГАНЕ М. ПАНТЕЛИЋ

У стандардном тексту каталога изложбе (Разлози настанка, избор теме и концепција изложбе, биографска панорама, 6 поглавља презентације и дискусије о важним женама у Ђурином животу, закључним правдањима избора, те каталогом изложака) ауторке су уденуле студијски текст на изабрану тему који донекле пркоси стандардима дисциплинарне студије. Не кријући своју жељу да споје оно што научне дисциплине свесно одвајају из баналних конвенција, препустиле су се исписивању могућег животописа осликаних, пером и кичицом, жена у Ђурином делу. Не упуштајући се претерано у ригидна научна извођења доказа, следиле су свој начитани осећај да су, као у толико историјских случајева, жене одређивале живот који је Ђуру наводио да у свом раду понавља приказе својих животних стубова. Поштујући наратив за који смо сигурни да ће задовољити очекивања публике, издвојићемо његове стварне доприносе недовољно обрађеној проблематици у делу Ђуре Јакшића.

Текст и изложба скрећу пажњу на један запостављен приступ у историјско-уметничкој науци — психоаналитички. Истовремено, ауторке не потпадају под, за наше време, подразумевано помодни утицај врло продорних феминистичких критика историје уметности као изразито мушке повести. С друге стране, врло пажљиво и учинковито користе помодну распршеност друштвених историја, те на основу модела приватних историја предочавају важне чињенице за своју тезу о пресудној улози жена у Јакшићевом животу и делу. Делотворно да, но на том правцу су и питања која би обогатила теоријску експликацију романтичарске идеје која небројено пута од своје епидемичне експанзије по свим аспектима културе сатерује емпиричаре у ћорсокак. Наиме, следећи теорију „жалобне игре“, све чега се тумачи романтичарских експликација у било којој савремености хватају у вези с једним жигосаним романтичарским феноменом, постаје тек делић опште бољке, од неостварености нације до несхваћеног појединца опхрваног револуционарним заносом.

Да ли је могућа симбиоза старе, никада прихваћене у крилу сцијентиста, психоаналитичке интерпретације личности ствараоца и данас врло прихваћене историје приватности у реинтерпретације оног дела стваралаштва Ђуре Јакшића који није био под печатом наручиоца – стварног (епископа или новчано стасалог грађанина) или замишљеног, колективног (националне идеје и интелектуалног посланства), који је одсликавао друштвену потребу и формирао колективни укус – већ је одсликавао само хтење уметника, јединке која је била високо свесна друштвене потребе за културном еманципацијом. Ова категорија високе свести је код Јакшића аргументована дубоким осећањем да се то може учинити само најбољим средствима која у том тренутку нуди сликарско представљачко умеће, оним која подразумевају радикалну промену и раскиде с изанђалим обрасцима класицизма.

Овај напор (текст и изложба) ауторки не болује од превеликих амбиција у области теоретисања о реинтерпретацији ликовних образаца, али јесте искрен подухват који има следаћа оправдања. Она су у језику струке дискретан позив на нови приступ једном проблему у реконструкцији живота и дела Ђуре Јакшића, који је уследио након педантног ишчитавања извора, литературе и досадашњих тумачења његовог дела. У смислу културног посланства, оправдан је напор ауторки да изађу из оквира својих матичних историјских дисциплина (ликовности и литерарности), те своја испитивачка искуства споје у слику о Ђури Јакшићу као преосетљивој персони спремној на дела чија пројектована големост надилази његове стварне моћи, личне, али и моћи друштва чија је нагљувост за идеале била много судбоноснија за изостанак брзе еманципације. Тај наратив о најближим животним контекстима биће драгоцен за публику чија жеља је превасходно усмерена на откривање културног миљеа епохе. У наведеном смислу, ова аналитика којом се бавимо умногоме је неправедна према литерарној питкости текста о женама у српском код Ђуре Јакшића. Из те приче, која тече ко млеко из ведре, истакаће и без научничког пренемагања њихова аргументација о задатој тези. Добра поука преузета из методологије приватности, оплодила се овде не наметљивим цитатима који би у строгој историографији репрезентацијских реконструкција били игнорисани као бизарије. На пример, компаратистички су драгоцени ти изласци из бизарија у преписци која збори о негодовању надређеног епископа што је локални прота допустио да му зидове куће за-

трпавају миздраклије (копљоноше али и гилиптери) на неким намацканим историјским приказима славне прошлости. Извлачењем оваквих бизарија из приватне преписке, ауторке нуде непосредна сведочанства која публици отварају панораму културног простора из које је могуће непосредно и лично читање епохе. Подстакнуће га сигурно и овај изабрани цитат: „Након што је написао песму *Поноћ*, 1866. године, отишао је у сеоску кафану и понудио да части све присутне сељане. Разлог томе био је, како им је објаснио, то што га је те ноћи у сновима походила мајка.“ Иако ауторке овај цитат користе за појачавање тезе о пресудној улози мајке у Ђурином животу, не упињу се да прибежиште прошире изван Јеротићевог тумачења, то јест узимају је као општеприхваћену ствар.

Свако ново читање из целине приказа културног миљеа, а на овој изложби то је кићени миље, јесте стварање могућности за драгоцену допуну сваке интерпретације која робује моделу репрезентативног садржаја. У овом случају је срећна околност та што ауторке немају високе сцијентистичке циљеве, већ као денотатум постављају уобичајеног посетиоца своје куће, Народне библиотеке. На тај начин се њихова мотивација легитимно распламсава на презентацији, дискурзивној и просторној, две исказне форме (поетска и ликовна) истог садржаја – љубави и емпатије с њеним емотивним набојима. Мало смиреније речено, медијско распламсавање има јасну амбицију да врати у целину оно што је расцепљено грубим фах третманима у научним дисциплинама.

Како је изабрани приступ и тражио, овде је осветљена превасходно приватна страна личности Ђуре Јакшића која је формирана на дубоким идеалима романтичарског преображаја субјекта. Готово да је остављено читаоцу и гледаоцу да сам закључи да је та пребилдована персона с високим идеалом интелектуалне предводнице друштва морала да буде несхваћена у матичном окружењу.

22. октобар 2018.

...

Јеси ли чула, душо,
Да поноћ уздише,
Кад јој на црним грудма
Звезду ранише?

Јеси ли вид'ла, сунце,
Где славуј умире,
Када му вихор белу
Ружу раздире?

Онда ћеш знати, чедо,
Вероват', рају мој,
Како је срцу моме,
Души рањеној!

Из циклуса *Љубав*, 1862. г.

Након сто четрдесет година од смрти Ђуре Јакшића, знаменитог сликара и књижевника српског романтизма, а поводом Дана Народне библиотеке Србије приређена је изложба – *Жене у српском Ђуре Јакшића*, на којој је јавно-сти представљен део његовог стваралаштва, као и артефакти који упућују на жене деветнаестог века, са посебним освртом на оне које су обојиле његов емотивни и стваралачки живот.

Окосница изложбе је слика *Жена у српском* на којој је приказан портрет Неде Јанковић, ћерке подгорачког свештеника, који је Јакшић насликао 1857. године. Реч је о делу чистог романтичарског израза и једном од неколико, на изложби приказаних, женских ликова који су оставили упечатљив траг у Јакшићевом животу. Због те „лепе протине кћери“ из источне Србије, ка којој је родољубљем задојени уметник, тек пристигао из централноевропског културног простора, гајио посебну емотивну наклоност, али и због чињенице да је ово једина Јакшићева слика која се налази у Збирци уметничких дела Народне библиотеке Србије,¹ и, најзад, због љубави и инспирације коју је налазио и у другим приказаним женама, изложба је названа *Жене у српском Ђуре Јакшића*.

Слика *Жена у српском* јавности је приказана два пута – у Народној библиотеци Србије, 28. фебруара 2017. године, и, пре тога, у Галерији Српске академије наука и уметности, 1992. године, на изложби *Међу јавом и мед сном: српско сликарство 1830–1870*, коју је приредио професор Миодраг Јовановић.² У каталогу те импозантне изложбе, професор Јовановић помиње ову слику и наговештава да је реч о портрету Неде Јанковић у коју је Јакшић био заљубљен током боравка у Подгорцу.³

1 Збирка садржи више од двеста осамдесет дела ликовне уметности најпознатијих српских и југословенских ликовних уметника.

2 Истраживањем литературе и грађе о изложбама посвећеним Ђури Јакшићу није пронађен податак да је ова слика раније излагана.

3 О овој слици професор Јовановић је писао и у *Сабраним делима Ђуре Јакшића* 1978. године, а пре тога 1976. године, у *Српском сликарству у доба романтизма: 1848–1878*.

Претпоставља се да је портрет *Жена у српском*, заједно са портретима средњовековних јунака које је такође насликао Јакшић, украшавао гостињску собу Нединог оца, попа Пере Миленковића, у Подгорцу. Након удаје, Неда је свој портрет, заједно са неколицином других Јакшићевих слика, понела у Соко Бању, о чему сведочи и први објављени податак о слици у листу *Недеља*, 1909. године, по којем је аутор текста, Борисављевић, слику видео 1906. године у кући Нединог сина Димитрија.⁴ Након тога губи јој се траг, да би се тек после седамдесет две године, објављивањем Јакшићевих *Сабраних дела*, сазнало да је слика у власништву породице Минић.⁵

Поред поменуте слике, на изложби су приказана и објављена књижевна дела Ђуре Јакшића, део вредне рукописне грађе, плакати за најаву извођења његових драма, нотни записи композиција инспирисаних његовим песмама, периодика, фотографије и разгледнице које се чувају у фондовима Народне библиотеке Србије. Да би употпунили слику представљених жена коришћена је грађа и из других установа.⁶

Међу женским ликовима представљеним на изложби налазе се портрети црњанске лепотице Милке Чојић, из 1853. године, у коју је Ђура био заљубљен у раној младости; никада пребољене кикиндске крчмарице Миле Поповић, чији је портрет *Девојка у џлавам* насликан 1856. године и који се сматра ремек-делом српског романтизма; *Девојка са лаушом*, за коју се претпоставља да је такође инспирисана ликом Миле Поповић, а насликана је исте године у Кикинди; и Тине, уметникове супруге, представљене на слици *Девојка са распушћеном косом* из 1861/62. године. Најзад, међу женским ликовима представљена је и *Дадиља (Мајка са децом)*, настала 1850. године; она симболично указује на безрезервну и трајну мајчинску љубав која је уметнику током живота толико недостајала. Како је „песник у њему” дао и „слику” жена које није портретисао, а у које је био заљубљен, Ленке Коњовић и Мађарице Јулке, део изложбе је посвећен Јакшићевом лирском стваралаштву.

4 М. К. Борисављевић, „Од Рековца до Крагујевца”, *Недеља* бр. 25/26 (1909): 30.

5 Ђура Јакшић, *Сликариство*, прир. Душан Иванић и др. (Београд: Слово љубве, 1978), 63.

6 Приказани су експонати из Етнографског музеја и Спомен-куће Ђуре Јакшића из Српске Црње, док су из других установа коришћене дигиталне копије експоната (Музеј примењене уметности, Музеј Југославије, Народни музеј Зрењанин, Народни музеј Кикинда, Народни музеј у Београду, Библиотека Матице српске, Библиотека града Београда).

У каталогу изложбе посебна пажња посвећена је идентитету и животу жена које су утицале на Јакшићево стваралаштво. Поред тога, указано је и на то да га је рани губитак мајке, свесно или подсвесно водио ка трагању за љубављу и породицом које је био лишен. На овај начин, стваралаштво Ђуре Јакшића, сагледано са становишта најинтимнијих осећања и односа, који су, поред осталог, били и повод да наслика *Жену у српском*, отвара питање колико је трагање за љубављу и прихватањем било значајно за његов лични и професионални живот.

у мене, а у
там, шта у вам.
Братко, поспроби
Ваша ода
Бра Јакшић

Аутор портрета, Ђ. Јакшић
Народни музеј у Београду, 1857/58.

Ђура Јакшић је безбрижно одрастао у Српској Црњи, на простору Хабзбуршке монархије, као мезимац у стабилној свештеничкој породици, окружен емотивном и економском сигурношћу. Међутим, са четрнаест година изгубио је мајку, а две године касније, као добровољац учествовао је у Мађарској буни у којој се суочио са страхотама рата: погибија блиског пријатеља Емила Костовића, којег је пред смрт лично неговао, и очево заробљеништво и рањавање.⁷

Након тога Јакшић је безуспешно тежио остварењу кроз сликарски рад, суочио се са немаштином и болешћу, несрећно се заљубио – током боравка у Кикинди 1855/56. године – у крчмарицу Милу, покушао је ту љубавну патњу да ублажи са Ленком Коњовић, али све то је било тешко бремене за осетљивог уметника у раним двадесетим. Ни боравак у Новом Саду, након Кикинде, није допринео емотивној стабилности, и зато Јакшић одлази у манастир Крушедол с намером да се посвети монашком животу. Касније ће се овог периода сећати кроз песму *Искушеник*: „Сад му ваља поћи, одрећи се свега, / Оца, мајке, брата и још милијега! / Да на себе име прими непознато, / Заборави тугу, заборави злато! / Да којуно љуби, за којомно вене, / Ни у сану више да је не спомене”.

До замонашења није дошло, јер је успео да прихвати емотивне поразе и, вођен жељом да се као сликар опроба у Кнежевини Србији,⁸ већ почетком пролећа 1857. године, обрео се у Београду, где његов романтизмом прожет ликовни израз није изазвао очекивани одјек. Ситуација је била истоветна оној коју је оставио у Монархији – у црквеном сликарству био је присутан утицај назарена, а бидермајер у портретном сликарству. Стога је Јакшић прихватио, за плату од свега 120 талира, место учитеља у Подгорцу, малом влашком селу у Црној Реци, у који је стигао 4. априла 1857. године.⁹

7 Владимир Миланков, *Албум Ђуре Јакшића* (Српска Црња: В. Миланков, 2011), 50.

8 У септембру 1856. године поднео је молбу за пасош, у намери да годину дана борави у „провинцијама турске државе” како би „употпунио своју вештину”. (Ђура Јакшић, *Прејиска; Службени сјиси*, прир. Душан Иванић (Београд: Слово љубве, 1978), 337, 494.)

9 Жарко Милошевић, *Основна школа Подгорица: 1840–2000* (Подгорица: Основна школа „Ђорђе Симеоновић”, 2000), 26.

Доласком у Подгорац остварила му се намера да у Србији „употпуни своју вештину“, а добио је и прилику да упозна њена скривена места, далеко од Београда, у коме ће се наћи тек пред крај живота. Међутим, из Подгорца, 1857. године, Ђура Јакшић је писао пријатељу Ђорђу Поповићу: „[...] на свашта човека нужда примора [...] живот ми није мед нељудима пријатаћ, где живим сами су Власи, обешењаци те и нема већи! А од детињства имам против њи страшну антипатију.“¹⁰ Школа у којој је радио прокишњавала је, била је пуна влаге и мучила га је главобоља, а уместо хлеба јео је качамак. Ту се суочио са животним условима који нису одговарали очекивањима са којима је дошао у Србију.

Током четири месеца живота и рада у Подгорцу Ђура је време и разговоре делио са сеоским свештеником Петром Миленковићем, у чијој је кући био чест гост. О његовом боравку у Подгорцу говоре многе приче и у свима се помиње Неда, ћерка попа Пере Миленковића, пред којом му је заиграло срце.

Учитељовања, која почињу од Подгорца, убрзо су га испунила срџбом и условила додатна незадовољства. Непросвећене средине, сеоске и паланачке, у којима је учитељовао, нису могле да прихвате нити разумеју сликара и песника, који је по свом изгледу, навикама и понашању био појава нежељене европеизације и модернизације.¹¹ Осим тога, био је незгодне нарави, али оштре интелигенције и неретко горд: „Ударао је Ђура песницом кад је требало бити послушан, кад је требало нешто изгубити, кад је требало уклонити се с пута. Није трпео окове колективности, није волео одговорност индивидуалности.“¹²

Његов бунт, против неправде и насиља, делимично је био и одјек учешћа у Мађарској буни 1848. године, када је као шеснаестогодишњак, добровољац, био сведок тежњи за националним ослобођењем. Иако је касније схватио да су људи узалуд гинули, национална свест у њему је бујала, јер је Ђура, као и сви Срби на простору ондашње Хабзбуршке царевине, одгајан у љубави према

10 Ово је једино сачувано писмо из Подгорца које је написао пријатељу Ђорђу Поповићу 20. маја / 1. јуна 1857. године. (Јакшић, *Прейиска...*, 25.)

11 Милан Мицић, *Ђура Јакшић – једна епоха: историјско и мишско у родољубивој поезији Ђуре Јакшића* (Пожаревац: Центар за културу „Пожаревац“; Српска Црња: СКТЦ „Ђура Јакшић“, 2017), 21.

12 Исидора Секулић, „Судбина и карактер“, у *Записи и беседе о Ђури Јакшићу*, ур. Љубомир В. Попов (Српска Црња: Месна заједница, 2007), 49.

матици. Надао се да ће га у Србији пригрлити народ коме је припадао и чије је јунаке касније осликао и опевао; како је и сам рекао, није знао како изгледају ликови светаца, али је живо замишљао средњовековне националне хероје.¹³

То окретање ка националној прошлости је карактеристично за другу половину деветнаестог века. Тада су се у Србији, као и у средњој Европи, довршавали процеси рушења феудалних односа и рађала се грађанска класа, која је хатишерифом већ добила аутономију, и увелико се радило на језичкој реформи, окретало се народној прошлости и учвршћивала се свест о националном јединству. Стога су у Србију долазили уметници из Монархије и пре Јакшића, али уметничке прилике још нису биле погодне за њихово трајно настањивање.¹⁴ Ипак, то је довело до размене уметничких искустава и до спорог али неумитног стварања услова за надоласећи романтизам,¹⁵ чију појаву у ликовном стваралаштву Србије стручна литература везује за 1848. годину.

Најплоднији период српског ликовног романтизма био је између 1855. и 1865. године, када је достигао пун обим и јединство садржаја и облика.¹⁶ Поред стваралаштва Ђуре Јакшића, овај период је обележило и стваралаштво Новака Радонића и Стеве Тодоровића, али том раздобљу Јакшић је „чистим и аутентичним романтичарским изразом“ дао особену вредност која се очитава и са тада насликаних дела: *Девојка у џлаву*, *Девојка са лаушом*, *Девојка са распуштеном косом* и *Жена у српском*.

Поред националне тематике, изнедрене из друштвених околности, култ осећајности је извориште готово свих дела која је Јакшић створио и у које је уткао своје најдубље и најтананије емоције, а осећања из којих све извире су кључна за дефинисање Јакшићевог дела.

13 Миодраг Јовановић, *Српско сликарство у доба романтизма: 1848–1878* (Нови Сад : Матица српска, 1976), 37.

14 Дејан Медаковић, *Српска уметност у 19. веку* (Београд: Српска књижевна задруга, 1981), 107.

15 Главни утицаји на српски ликовни романтизам стизали су из немачког романтизма, који почиња на миту историје и осећајности.

16 Јовановић, *Српско сликарство у доба романтизма: 1848–1878*, 268.

Жена у српском, Б. Јакшић
Народна библиотека Србије, 1857.

Слика *Жена у српском* је малог формата (22 x 30 cm) што је необично за Јакшићево стваралаштво, није потписана, нити је назначена година њеног настанка.¹⁷ На њој је представљена, као што је поменуто, **Неда Јанковић**, свештеничка ћерка из малог села у источној Србији, одевена у варијанту српске грађанске ношње, са ружом у коси и тепелуком на глави.¹⁸ Без претераног инсистирања на детаљима, и на тако малом формату, осликаном слободним и хитрим потезима четке, представљена је аутентичним романтичарским изразом, којим доминира црвени и зелени колорит одеће.¹⁹

Јакшић ју је видео као смерну и тиху девојку, а колико му је она била инспиративна, могло би се замислити према сећањима која пола века касније преноси М. Павловић када каже да је Јакшић цртао Неду тако „да се и сам поп Пера дивио и чудео“, па му је из Зајечара донео сликарски материјал, захваљујући којем је настао и овај портрет.²⁰ Међутим, цртежи са Нединим ликом који су претходили овој слици нажалост нису сачувани. Отуда не можемо пратити начин на који је уметник третирао исти модел, као ни то да ли је Неда заиста била толико замишљена и смерна као на овој слици или је то било питање тренутка. Можда се баш у тим тренутцима док је сликао надала да ће отац дати њену руку младом учитељу и уметнику? Или тај сетни поглед одише тугом због изостанка очевог благослова?

17 Ова слика је додатно привукла пажњу ауторки као једно од најстаријих дела Збирке уметничких дела Народне библиотеке Србије, које су историографским методом, објављеним у тексту „Слика Ђуре Јакшића *Жена у српском* из Збирке уметничких дела Народне библиотеке Србије“ отклониле недоумицу професора Миодрага Јовановића око године њеног настанка. Истраживањем, које је спроведено за потребе наведеног рада, потврђено је да је слика настала 1857. године.

18 Према стручном мишљењу вишег кустоса Етнографског музеја, госпође Јелене Савић, српску грађанску ношњу на овој слици чини комбинација либадета и минтана и марама, постављена унакрст преко груди. На глави је тепелук, око којег су обавијени бареш и плетеница портретисане. На бареш је заденут највероватније брош, односно тзв. српска грана.

19 Овај колорит вуче корене из свечане оријенталне ношње у Србији првих деценија деветнаестог века. (Мирјана Прошић-Дворнић, „Женски грађански костим у Србији XIX века“, *Зборник Музеја примењене уметности* бр. 24–25 (1980/1981): 11.)

20 Миле Павловић, „Ђура Јакшић у Подгорцу“, *Време* бр. 2925 (16. 02. 1930.), 7.

Тихомир Ђорђевић је од једног Јакшићевог ћака у Подгорцу, приликом путовања по црноречком крају 1906. године,²¹ чуо причу о љубави између Јакшића и Неде и том приликом је видео на доксату старе школе камену плочу на којој је стајало: „1854. Петаръ Миленков. Црногорац парох за кћер Неду”. Ако је веровати мештанима, те речи је „урезао” Јакшић 1857. године као успомену на љубав према поповој ћерци. Прича о Неди Јанковић пренета је и у Сумраковац, где о њој говоре „као о сумраковачкој сељанки у коју је њихов учитељ Ђура Јакшић био [...] заљубљен”.²²

Неда је била „лепа, вижљаста девојка, црних очију и косе, али проста и једва писмена”.²³ Можда је она и могла бити добра прилика за Јакшића, али то је, судећи по предању, била само платонска и недоступна љубав, јер му поп Пера није дао руку своје ћерке.

Требало би имати на уму да је у деветнаестом веку мушкараца за женидбу било више него девојака, а многе од њих удајом су решавале свој материјални и друштвени положај.²⁴ Међутим, доминантни положај мушкарца у односу на жену, у патријархалној средини, регулисао је и законодавни систем, па је муж био „глава” куће, а жена чак није могла радити ништа без одобрења мужа, нити је могла располагати и стицати имовину.²⁵ А Јакшић осим што није имао новца, волео је и да пије. Мада је конзумирање алкохола у Србији тог времена спадало у „мушка” задовољства, оно је увек скопчано и са трошењем новца у кафани, а као такав Јакшић није био добра прилика за свештеничку кћер. Уосталом, какав би живот могла да има Неда са сеоским учитељем, винопијом и молером, вероватно се питао подгорачки свештеник?

21 Тихомир Р. Ђорђевић, *Кроз наше Румуне: ђушойисне белешке* (Београд: Штампарија Светозара Николића, 1906), 47.

22 Миодраг Поповић, „Јакшић у црноречким и хомољским горама”, *Савременик* св. 7–8 (1957): 166.

23 Павловић, „Ђура Јакшић у Подгорцу”, 7.

24 Александра Вулетић, „На селу”, у *Привајни животи код Срба у деветнаестом веку: од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, прир. Ана Столић и Ненад Макуљевић (Београд: Сlio, 2006), 114.

25 „Законик грађански”, чл. 109 и чл. 110, у *Грађански законик за Краљевину Србију: [1844–1990]*, прир. Весна Поповић и Ненад Целебџић (Београд: Н. Целебџић, 1939 [тј.] 1990), 24–25.

Ипак, интересно је да се у објављеним Јакшићевим песмама Недино име не помиње. Штавише, из тог подгорачког периода, нема ниједне љубавне песме.

Како смо поменули, овај портрет је украшавао гостињску собу Недине породице заједно са портретима историјских јунака. У деветнаестом веку, поред породичних портрета, зидове су украшавале и иконе, а популарне су биле и представе националних хероја и теме из националне историје. И док су сиромашније породице по зидовима качиле прилоге из илустрованих часописа,²⁶ породица попа Миленковића имала је прилику да Јакшић за њих наслика више портрета средњовековних јунака које је подгорачки свештеник уместо икона држао на зиду. Био је то потез достојан мецене, који је у селском учитељу препознао искреног човека и вичног ствараоца. Међутим, те слике је владика назвао „миздраклије“ када је дошао у посету попу и видео их окачене на зиду. Када је питао попа Перу за иконе, овај му је одговорио: „Кажем ти, преосвећени владико: то су моји свеци. Да не беше њих, божа ти вера, не би овде били ни ти ни ја, ни цео ови српски народ. [...] Радио ми их мој побратим, учитељ, који је баш пре месец дана премештен одавде [...] зове се Ђура Јакшић.“²⁷ Из овог видимо са колико поноса и топлине је поп Пера помињао Јакшића након боравка у селу, али у њему није видео оно што је пожељан зет деветнаестог века требало да буде, „стуб породичног идентитета и носилац породичних економских темеља“.²⁸

26 Мирослав Тимотијевић, „Ентеријер грађанског дома“, у *Приватни живош код Срба у деветнаестом веку : од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, прир. Ана Столић и Ненад Макуљевић (Београд: Clío, 2006), 244.

27 Павловић, „Ђура Јакшић у Подгорцу“, 7.

28 Марко Поповић, Мирослав Тимотијевић и Милан Ристовић, *Историја приватног живоша у Срба: од средњег века до модерног доба* (Београд : Clío, 2011), 282.

Дадиља, Ђ. Јакшић
Народни музеј у Зрењанину, 1850.

ПОНОЋ

... Поноћ је.

У црном плашту нема богиња;
Слободне душе то је светиња.
То глуво доба, тај црни час —
Ал' какав глас?...

По тамном крилу неме поноћи
Кô грдан талас један једини
Да се по морској ваља пучини —
Лагано хуји — кô да умире,
Ил' да из црне земље узвире?
Можда то дуси земљи говоре?
Ил' земља куне своје поборе?
Ил' небо можда даље путује,
Да моју клетву више не чује?
Па звезде плачу, небо тугује,
Последњи пут се с земљом рукује...
Па зар да неба свету нестане?
Па зар да земљи више не сване?
Зар да остане —
Тама?...

И ход се не чује —
Да л' поноћ тако мирно путује?
Ни ваздух тако тихо не гази —
Кô да са оног света долази?
Ил' крадом облак иде навише?
Ил' болник какав тихо уздише?
Ил' анђô мелем с неба доноси?
Ил' оштру косу да га покоси?
Да љубав нејде?... Да злоба није?...
Можда се краде да нам попије,
И ову једну чашу радости?
Ил' можда суза иде жалости?

Да нас ороси тужна капљица?
Или нам мртве враћа земљица?

.....
Врата шкринуше...

О, душе! о, мила сени!
О, мајко моја! о, благо мени!
Много је дана, много година,
Много је горких било истина;
Много ми пута дрхташе груди,
Много ми срца цепаше људи,
Много сам кајô, много грешио,
И с хладном смрћу себе тешио;
Многу сам горку чашу попио,
Многи сам комад сузом топио...
О, мајко, мајко! о мила сени!
Од кад те, мајко, нисам видео,
Никаква добра нисам видео...
Ил' можда мислиш: „Та добро му је!
Кад оно тихо ткање не чује
Што паук везе жицом тананом
Над оним нашим црним таваном,
Међу људима си – међу ближњима...”
Ал' зло је, мајко, бити међ' њима!
Под руку с злбом пакост путује,
С њима се завист братски рукује,
А лаж се увек онде находи,
Где их по свету подлост проводи;
Ласка их двори, издајство служи,
А невера се са њима дружи...
О, мајко, мајко, свет је пакостан –
Живот је, мајко, врло жалостан...

На Лиџару, 1866. г.

Алкохол је Јакшићу био утеха у тешким моментима. Навику да пије стекао је током боравка у Бечу 1851. и 1852. године и од тада је алкохол појачавао његова незадовољства, нарушавао му друштвене односе, крњио углед, а што је најгоре, поткопавао му је здравље. Забележено је да је дан након што је написао песму *Поноћ*, 1866. године, отишао у сеоску кафану и понудио да части све присутне сељане. Разлог томе био је, како им је објаснио, то што га је те ноћи у сновима походила мајка.²⁹

Требало би имати у виду то да се родитељски дом и породични живот у деветнаестом веку заснивао на раду жене, и да се он идентификује са „идејом Мајке која га уобличава, одржава и бди над њим попут анђела чувара”.³⁰ Када се тако успостављена хармонија уздрма, то свакако оставља ране на дечијим срцима. Тако је и Ђура добио први снажан ударац у време емотивног сазревања. Имао је свега четрнаест година, а његова млађа сестра Јулијана нешто више од девет месеци, када им је, 1846. године, умрла мајка.³¹

О његовој мајци нема много записа, али судећи по ономе што су писали Вуловић и Миланков, Ђурина мајка Кристина била је ведро и весела жена, лепо је певала и била је неуморна у кућним пословима. У породичном дому је изградила и одржавала хармонију, што је и утицало на то да Ђура има безбрижно детињство и да буде заштићен у родитељском дому. Са тих основа, он је могао очекивати посве другачији живот од оног који је следио. Од оног, у коме је своја емотивна тумарања и бол уобличио у стиховима: „Ах, животу и бијели свету! / Зашто сте ми на таком терету? / Што да очи 'ваке јаде гледу? / Које водем – ти ми болуједу, / Које љубим – ти ми умиреду, / Најмилији нису ми на свету – / Ах, животу, мој тешки терету!!!”

²⁹ Миланков, *Албум Ђуре Јакшића*, 149.

³⁰ Тимотијевић, „Ентеријер грађанског дома”, 169.

³¹ Јакшићева мајка Христина (рођена Поповић, из села Сирига на северу Баната), по домовном протоколу Ђуриног оца, имала је нешто више од петнаест година када се удала за Дионисија Јакшића. Венчање је било почетком октобра 1831. године, а већ 27. јула наредне године рођен је Георгије, Ђура Јакшић. Ђура је стасао у многочланој породици, са шесторо браће и две сестре (Миланков, *Албум Ђуре Јакшића*, 13, 16).

Срећна околност, те 1846. године, била је то што је Јакшић пронашао себе у ликовном стваралаштву. Иако лош ђак, он је уз сведочанство о завршеном трећем разреду сегединске гимназије, кући донео и „пуно лепих цртежа”,³² па га је отац већ с јесени, послао на ликовно школовање у Темишвар. Према мишљењима психоаналитичара, уметницима који су доживели тежу психичку трауму или су лишени нечега или су патили због неког недостатка, стварање је било врста компензације за незадовољство.³³ Уколико прихватимо да је стварање и начин растерећења од комплекса и унутрашњих сукоба, онда би код Ђуре изненадни губитак мајке био окидач за стварање.

Са друге стране, сва његова тумарања у емотивним односима била су пут који је водио ка трагању за љубављу и породицом, која је, у основи, била нарушена мајчином смрћу. Та топла, безрезервна мајчинска љубав, која штити и уме да умири немирно дечије срце, симболично је приказана на раној Јакшићевој слици *Дадиља (Мајка и дете)*, насталој 1850. године.

Налазио је Јакшић боје и речи, да ослика и опише свет у коме је тражио љубав, љубав која греје, прихвата и прашта, ону безрезервну, коју уме само мати да да. Његови стихови на моменте тужни, често бунтовни, надахнути љубављу, извориште су налазили у природи, машти, женама. Волео је, надао се, сањарио, и неретко „падао”, али никада није одустао. А мајка, никад пребољена, појављивала се и у ирационалним слојевима његове свести, уобличена у „надстварно биће” и као таква оживљена у песми *Поноћ*.

³² Миланков, *Албум Ђуре Јакшића*, 28.

³³ Владета Јеротић, „Аналитички приступ уметнику и његовом делу”, *Лешојис Маџице српске год.* 146, св. 405, бр. 6 (1970): 672–673.

Скадарлија, Београд око 1930, фотографија, аут. Владимир Ђорђевић, НБС | ЉДФ 465

Портрет Милеве Зорић, Ђ. Јакшић
Народни музеј у Београду, 1853.

Оно што је Јакшића издвајало од савременика била је потреба да се при сликању води чистим ликовним доживљајем, и премда је основе сликарства стекао у маниру даниловског бидермајера, прозрачне и цртежу подређене боје, он је у налету осећања боју наносио жустрим и пастозним потезима. Било је то потпуно страно средини у којој је стварао, а истовремено и разлог неприхватања његовог сликарства.³⁴ Један од најранијих сачуваних Јакшићевих портрета, на коме су видљиве поуке Константина Данила, јесте Портрет *Милеве Зорић* (1853), за који се верује да представља **Милку Чојић**, Ђурину младалачку љубав из Црње. Портрет носи одлике бидермајерског натурализма,³⁵ иако је већ Јакшићево стваралаштво у то време било под утицајем старих италијанских и низоземских мајстора, чије је радове проучавао посећујући галерије у Бечу и Минхену.

Црњанска лепотица је приказана у складу са својим статусом и лепотом. Сlikом доминира њен бистар поглед и зелена украсна трака на прсима, а одећом и накитом се посебно истичу важност и значај портретисане. Као да је Јакшић имао потребу да наслика репрезентативни портрет, без назнака емотивне блискости са моделом, и тиме укаже на њену недоступност. Међутим, дао је себи пуну слободу да чипку на њеној одећи изведе гребањем дршком четкице по пастозном наносу боје и тиме избегне фактографско исликавање детаља.

Милка Чојић³⁶ је била чест гост у атељеу младог уметника у Црњи, увек у пратњи сестре од стрица, како би избегла оговарања по селу. Стасала је у једној од најимућнијих породица и била једна од најлепших девојака у Црњи, али је страховала „да се не прочује по селу, како се, озбиљна паорска девојка, уз то још и лепотица за којом уздишу сви паорски момци, заљу-

34 Никола Кусовац и Ђура Јакшић, *Ђура Јакшић: Народни музеј Крушевац [од 30. IX – 15. X 1974. године]* (Крушевац: Народни музеј, 1974), 15.

35 По повратку у Црњу, радећи иконе за црњанску цркву, он се ослањао на даниловски манир, на доминирајући бидермајер у црквеном сликарству.

36 Рођена је 3. октобра 1836. године, у породици Герасима и Филине Томин, коју су у Црњи истовремено звали Чојић. Томини (Чојићи) су током 19. века једна од најимућнијих црњанских породица. (Владимир Миланков, „Све љубави Ђуре Јакшића“, *Свеске* год. 4, св. 13 (1992): 6). Верује се да је Јакшић њен лик овековечио и на једној од рипида црњанске цркве.

била у најстаријег поп Дининог сина, „франдрокаша“, који је још као дете дивљао црњанским пустарама, предводећи у несташлукима бројну своју млађу браћу”.³⁷

Даница Јакшић³⁸ у писму Милети Јакшићу напомиње да се, по сећању њене мајке, мислило да су у једну од сестара Чојић били заљубљени и Ђура и његов отац поп Дина, те је овај мотив могуће тражити и у стиховима песме *Бићеш моја*, који су настали у Бечу 1851. године: „Једно само желео би знати, / Ком те мисли твој бабајко дати? / Или стару што љубави нема, / Или младу што грли обема?”³⁹ Ако прихватимо мишљење Владимира Миланкова да се Ђура са Милком Чојић виђао од 1849. године, онда је извесно да је Јакшић у Беч отишао, носећи у срцу ову црњанску лепотицу и да је исте године написао стихове *Твој ђоћлед* и *Киша ђљушћи*.

Поверујемо ли да је портрет Милке Чојић грешком назван *Портрет Милеве Зорић*, постоји могућност да је Милева која је створила забуну око представљеног лика, заправо Милева о којој читамо у Јакшићевим *Успоменама*⁴⁰ и која је са породицом, након смрти оца, на позив попа Дине, боравила у његовој кући. Могуће је, пак, и да је на поменутом портрету управо њен лик и да је слика погрешно датована.

Једно је извесно, ако и јесте приказана Милка Чојић и ако је он и био заљубљен у њу, како тврди Владимир Миланков,⁴¹ она је била само пролазна љубав у Јакшићевом животу с обзиром на то да у једином објављеном писму из 1853. године пише Новаку Радонићу: „[...] и тако целоми је маније малати, маламъ данју а увече песме пишемъ [...] алисе оженити још нећу боимсе да недобијемъ какву злу жену а каквесу Банаткинеъ моглабиме изтући [...]”.⁴²

37 Миланков, „Све љубави Ђуре Јакшића”, 7.

38 Даница Јакшић је ћерка најмлађег Ђуриног брата Венијамина.

39 Миланков, „Све љубави Ђуре Јакшића”, 7.

40 Ђура Јакшић, „Успомене другу Јови Јовановићу од Ђуре Јакшића. Година 1849.” *Млага Србадија* бр. 6 (1871): 83.

41 Миланков, „Све љубави Ђуре Јакшића”, 6.

42 Јакшић, *Прейиска...*, 18.

*Дешал њосџавке у Сџомен куџи Ђуре Јакшиџа
Српска Црџа, 1977, НБС | РПФ 139*

Девојка у џлавом, Ђ. Јакшић
Народни музеј у Београду, 1856.

МИЛА

„Вина, Мило!“ орило се
Док је Мила овде била,
Сад се Мила изгубила.
Туђе руке вино носе.
Ана точи, Ана служи,
Ал' за Милом срце тужи.

Нема нама Миле више!
Оно мало веселости,
Што имаше добри гости,
То код Миле оставише.
Ана точи, Ана служи,
Ал' за Милом срце тужи.

Из Милиних руку малих,
— Ма се растô бела света —
Место чаше од бермета
Отрова би прогутали. —
Ана точи, Ана служи,
Ал' за Милом срце тужи.

Ко да игра, ко да пева,
Ко да жедни, ко да пије,
Ко ли бригу да разбије...?
Неста Миле, нешта ћева!
Ана точи, Ана служи,
Ал' за Милом срце тужи.

Теорин,⁴³ 1856. г.

Девојка са лаутом, Ђ. Јакшић
Музеј Југославије, 1856.

У јесен 1855. године, двадесеттворогодишњи Ђура Јакшић по четврти пут долази у Кикинду.⁴⁴ Овог пута задржао се девет месеци, све до краја пролећа 1856. године, у кући Јелене и Саве Прекајског, чије је портрете насликао.⁴⁵ У Кикинду је дошао у нади да ће се у њој настанити и живети од сликарства. У тој богатој средини, пуној газда и трговаца, чак је уредио и атеље.⁴⁶ Али услови у којима је живео и радио били су далеко од очекиваних. Мали број поруџбина за слике, као и одбијен захтев за израду иконостаса у Карлову, родном месту његовог оца, довело је младог Јакшића у тежак и скоро безнадежан положај. Међутим, као да је бреме немаштине ослободило његов стваралачки дух, јер у Кикинди поново почиње да пише⁴⁷ и ствара два ремек-дела српског сликарства, *Девојку са лауџом* и *Девојку у џлавам*.

Девојка у џлавам једно је од најпознатијих дела српског романтизма. Верује се да је на њој овековечио лик лепе крчмарице Миле, девојке у коју је био заљубљен, а посветио јој је и антологијске стихове „Ана точи, Ана служи, / Ал' за Милом срце тужи” док је у кафани „Код белог крста” жудео да види лик своје лепе крчмарице.

Најранији податак о Мили дао је Бранислав Нушић⁴⁸ описом Јакшићеве занесености младом и лепом крчмарицом: „Није јој никад

44 Први пут је дошао у раној младости да изучи трговину, али је убрзо напустио. На пролеће 1849. године, у време буне, долази поново у Кикинду да би се пријавио као добровољац у „чанадски одред” другог кикиндског батаљона. Касније, 1851. године, долази да затражи новчану помоћ за школовање на сликарској академији од некадашњег команданта чанадског одреда, као бивши „својеволац”, којима је при формирању јединица била обећана награда у земљи. Одбијен је. (Миливој Рајков, „Заноси и порази”, у *Зайиси и беседе о Ђури Јакшићу*, ур. Љубомир В. Попов (Српска Црња: Месна заједница, 2007), 51–52.)

45 Портрете је израдио да би њима платио кирију. (Рајков, „Заноси и порази”, 52.)

46 Ту је настала и песма *У делаоници*, у којој је описао тешке дане проведене у Кикинди. (Светислав Вуловић, „Ђура Јакшић: песник и сликар (1832–1878)”, *Годишњица Николе Чујића* књ. 4 (1882): 110.)

47 Након објаве *Првенчади* 1853. године, Јакшић једно време није писао. (Миланков, „Све љубави Ђуре Јакшића”, 7.)

48 Бранислав Нушић се од средине 1900. до почетка 1902. године налазио на челу Народног позоришта у Београду, као вршилац дужности управника и драматурга, а 1901. године покреће и уређује *Позоришни лист*, једину публикацију за позоришна питања тога доба у Србији. (Милена Николић и др., *Сто година Народног позоришта: 1868–1968* (Београд: Музеј позоришне уметности СРС, 1968), 30.)

ништа казао али, кад му је била празна чаша, није хтео други да га послужи, чекао је док Мила прође крај стола, па јој је ћутећи додао чашу. А кад му је она донела пуну бледога иђошкога рампаша, он јој је погледао дубоко у очи, погледао и... испио чашу до дна".⁴⁹ Међутим, она није озбиљно схватала младог уметника, као ни његова осећања, чак ни она опевана у љубавним стиховима посвећеним њој.⁵⁰ Удала се за глумца Ђуру Рајковића и уз њега почела и сама да се бави глумом.⁵¹ По Нушићу, Јакшић је лично „поверио“ Ђури Рајковићу песму *Мила*, а када је она видела песму, Нушић тврди да је изјавила: „Убио га Бог молерски, само да не штампа, а какав је и то ће учинити“.⁵²

Да се Мила удала за глумца Ђуру Рајковића пише и Томислав Јевремовић,⁵³ који пише и то да је заједно са мужем наступала у Српском народном позоришту у Новом Саду, а потом и у Народном позоришту у Београду на чијим „даскама“ су извођене и Јакшићеве драме. Била је, по његовим речима, „сасвим просечна глумица“. Тврди и то да је Мила Први светски рат дочекала у Београду, где је умрла 1916. године.⁵⁴

49 У *Полицији*, 20. октобра 1907. године, Бранислав Нушић објављује два текста, један текст је у рубрици *Дневне вести* – „Раскопавање Јакшићевих костију“, поводом преноса костију Ђуре Јакшића на Ново гробље, а други текст је у рубрици *Из Београдској живој* – „Мила (прва љубав Ђуре Јакшића)“, који потписује псеудонимом Бен-Акиба. (Бранислав Нушић, „Мила (Прва љубав Ђуре Јакшића)“ *Полицијика*, Из београдског живота, 20. октобар 1907).

50 Иако љубавни стихови, они су одисали тугом и сетом, а тугом су биле испуњене и друге песме које су настајале у налету стваралачког жара, а у којима се сећао својих драгих, давно помрлих. (Миланков, *Албум Ђуре Јакшића*, 80.)

51 Миодраг Поповић, *Ђура Јакшић* (Београд: Просвета, 1961), 55.

52 Нушић, „Мила (Прва љубав Ђуре Јакшића).“

53 Томислав Јевремовић, „Ђура Јакшић“ (Српска Црња, 27. јула 1832, Београд, 16. новембар 1878.), *Сши*, год. 31, бр. 88 (2002): 62.

54 Драгољуб Чолић тврди да су је критичари називали „богомданом глумицом“ и да је умрла те године, али у Јелисавет граду у Русији. (Драгољуб Чолић, „Мила Рајковић – несрећна љубав Ђуре Јакшића“, *Улазница*, год. 10, бр. 53–54 (1976): 93.)

Портрет *Девојка у џлавам* изведен је у типично романтичарском маниру. Њиме доминира лик који одаје уметникову емотивну наклоност, истовремено чежњу и суздржану осећајност ка портретисаној. Најпотпунији суд о овом ремек-делу дао је Бранко Поповић: „Маркантни лик, снажни израз овог дивног божијег створа дат је у неколико великих, широких светлих и тамних мрља како постижу само чисти и велики сликари. Овде је портрет сведен на свој најснажнији и најизразитији облик. Овде су се израз и облик поклопили без остатка. И то са каквом мајсторијом и радошћу кичице.”⁵⁵ Њено лице је меко моделовано, са црвеним акцентима на очима који упућују на Рубенса као једног од уметника који су утицали на његово сликарство, а хармонија колорита и форме чини непоновљиво јединство у читавом Јакшићевом сликарству. *Девојка у џлавам* посебно се истиче по грађењу форме без учешћа цртежа, тако некарактеристичном начину третирања форме за оно време, а које уочавамо и на слици *Девојка са лауџом*, такође насталој у Кикинди 1856. године.

Исту сликарску сензацију односно уметнички доживљај као на портрету *Девојка у џлавам* имамо у песми *Мила*.⁵⁶ Иста је тема, исти уметнички доживљај, иста потреба за женом које нема: „*Вина, Мило! орило се / Док је мила овде била, / Сад се Мила изгубила.*” Њен портрет, као утеха за нечим недостижним, настао је из те снажне чежње. Мора да је желео да сачува њен лик, знајући да ће из сећања неминовно избледети и ишчезнути током година!?

Идеалан лик младе Кикинджанке можемо тражити и на слици *Девојке*, која је вероватно била припремна слика за *Девојку са лауџом*. Миодраг Поповић први је наслутио да у лику *Девојке са лауџом* можемо видети управо Милу. Овде јој уметник даје лик музе Полимније, музе химни, и, као таква, тематски је јединствена у читавом српском сликарству деветнаестог века.⁵⁷ Представљена је у седећем положају, са лауџом у руци, а цвеће, ружа или мирта

55 Бранко Поповић, „Ђура Јакшић”, *Уметнички преглед* бр. 13 (1938): 391.

56 Јакшић у свом стваралаштву претаче исте сензације у различите медије. Такав случај је и код слике *Караула* и у поеми *Караула на Вучјој ђољани*, где уметник обрађује исту тему. Јакшић је чак успео да утка исту атмосферу тамо где су теме различите. Тако атмосферу из песме *Полноћ* преноси у слику *Карађорђевог убиства*. (Миодраг Поповић, *Историја српске књижевности: романтизам*. 3 (Београд: Нолит, 1972), 105–106.)

57 Ђура Јакшић, Лазар Трифуновић и Бранислав Петровић, *Ђура Јакшић: сликар и песник: 1832–1878*. (Београд: Глас, 1978), 56–58.

у коси, као знак Венере, „симбол вечне љубави“, приказано је и касније на портрету *Жена у српском*.

Интересантна по еротичности сугерисаној прозачном тканином,⁵⁸ ова „апотеоза младости“, мада стилски различита од *Девојке у џлавам*, симбол је исте љубави. А брз и смео потез четке, транспарентност тканине под којом се назире тело, слојевити намази, све то Јакшић понавља са слике *Дадиља (Мајка и дете)*, настале 1850. године.

Сећање на Милу Поповић уткао је Јакшић и у своје касније стваралаштво. Као инспирација присутна је и у драми *Јелисаветина кнегиња црногорска*,⁵⁹ где је уметник искористио мотив мушкарца заљубљеног у туђу жену, а бескрајна туга за Милом читљива је и у његовој поезији где је „транспонује у песме које оплакују смрт вољене девојке“.⁶⁰

Значај љубави коју је Јакшић неговао према њој види се и у томе што је није пустио из свог живота и стваралаштва ни након што је оформио породицу. Јер после шеснаест година од њихових сусрета у кафани „Код белог крста“ у Кикинди, написао је: „Драга госпо! Видео сам вас – груди ми се стегоше, срце је силније куцало, не имадох уздаха, а дисање ме скоро издаде, чинило ми се да ћу умрети. Беше ли то љубав? [...] Госпо, у мени се тај пламен угасио. Груди су ми пусте; поље, на коме не оста ни један цветак. Погледајте с једног хатара на други – све је то мраз побио, па и она трошна колиба оборена је, пред којом је тужан пастир оне сетне песмице певао. Све је то мртво, немо... Кадкада само у бурним данима слети онамо по неки орао, и док се небо огњеним бичевима шибано, мршти, он кликће, исмева силу разоравајућег божанства: „Овде је све разорено! [...] Ил’ можда мислите да у вашу љубав верујем? [...] Ви сте глумица... Ви се умете смејати и плакати... А те сузе и ти осмеси мени су живот отровали.“⁶¹

58 Јакшић, *Сликарство*, 54.

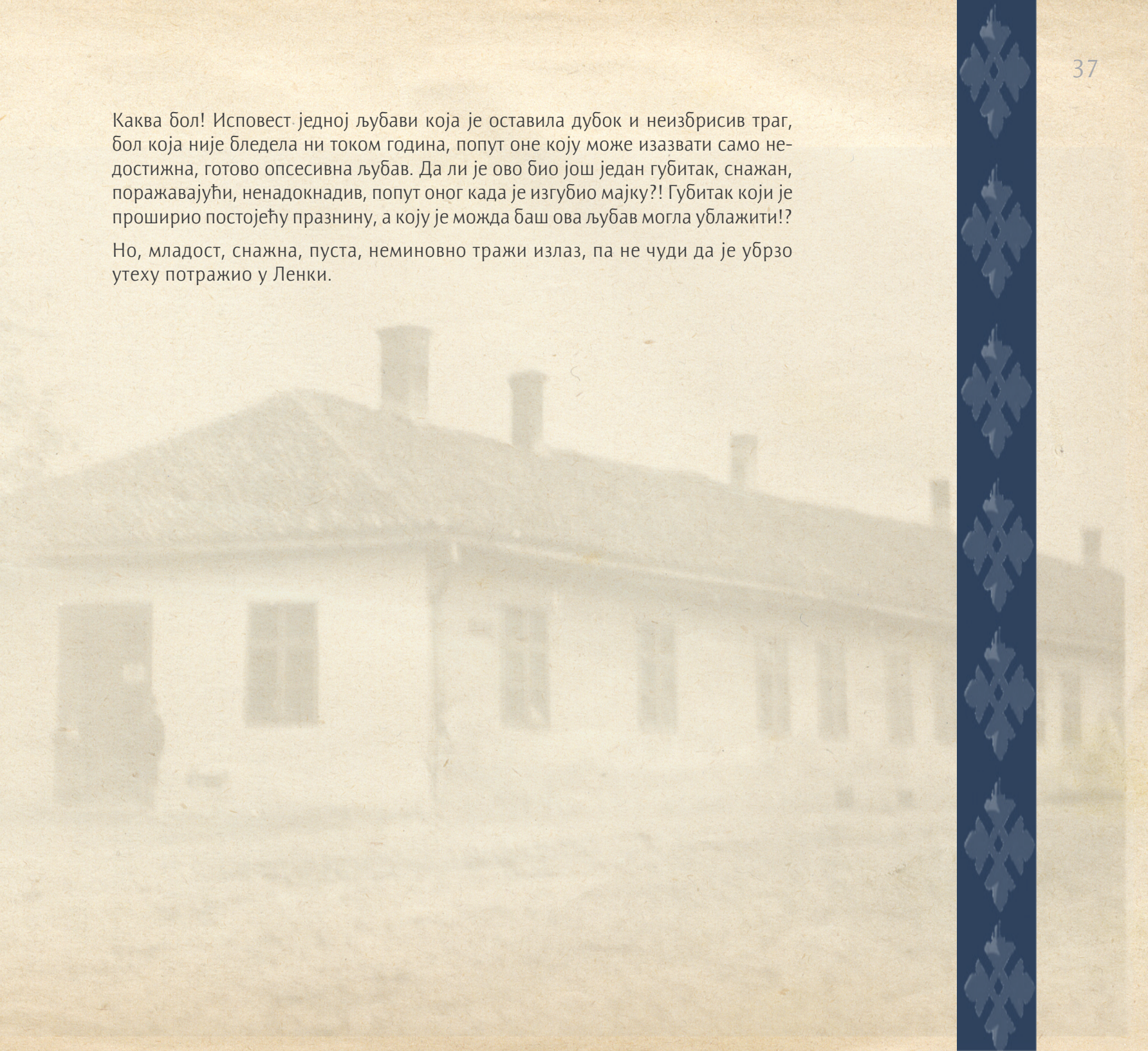
59 Јовановић, *Српско сликарство у доба романтизма: 1848–1878*, 241; Јакшић, *Сликарство*, 53.

60 Поповић, *Историја српске књижевности...*, 111.

61 Миланков, „Све љубави Ђуре Јакшића“, 16.

Каква бол! Исповест једној љубави која је оставила дубок и неизбрисив траг, бол која није бледела ни током година, попут оне коју може изазвати само недостижна, готово опсесивна љубав. Да ли је ово био још један губитак, снажан, поражавајући, ненадокнадив, попут оног када је изгубио мајку?! Губитак који је проширио постојећу празнину, а коју је можда баш ова љубав могла ублажити!?

Но, младост, снажна, пуста, неминовно тражи излаз, па не чуди да је убрзо утеху потражио у Ленки.

ГОСПОЋИЦИ Л

Мудраци су приносили дара,
Смирну, злато, цару јудејскоме;
И ја дарак цару носим своме,
Ево прими! — песму из недара.

Код тебе се мени рај отвара,
Ти си једна драга срцу моме: —
Па нек' судба громке прска гrome,
Нека облак моје небо шара. —

Ти с' осме'неш — мени сунце сине,
Ти прозбориш — свете су истине,
Ти где стојиш — бог је са висине! —

Па нашто ми страх срцу да својим,
Зашто да се прекне згоде бојим,
Кад спрам тебе — поред бога стојим?

Теорин, 1856. г.

У Кикинди 1856. године, само недељу дана по објављивању песме *Мила*, у „Седмици“ се читала и песма *Госпођици Л...* коју је посветио **Ленки Коњовић**. „Ти с` осме`неш – мени сунце сине, / Ти прозбориш – свете су истине, / Ти где стојиш – бог је са висине!”

Ленка је без сумње постојала, али недоумице ствара њен идентитет. Како Миланков наводи, постоји мишљење да је Ленка била из Кикинде,⁶² да је вероватно била ћерка трговца Арсенија Коњовића, који је једно време држао радњу у Новој Црњи, па је тако стекао нешто иметка због којег је Ленка била „добра прилика”. На истом месту, Миланков наводи и да су Ђуру у Кикинди намеравао да ожене неком миражџиком како би решили његову беду и да је то могла бити управо Ленка, али да он није пристао.⁶³

Очито да Ленка Коњовић није могла засенити Ђурина осећања према младој крчмарици. Она је за њега била само тренутна инспирација која је изнедрила љубавне стихове, пуне хипербола, у жељи да истакне њен значај.

Постоји и опречан податак по којем су наводно Ленкиног оца ухапсили Мађари, као и Ђуриног, и по којем је Ленка неко време с мајком боравила у Црњи код Јакшића, те да су симпатије двоје младих још из тих времена.⁶⁴ Ако прихватимо мишљење да је Ђура Ленку Коњовић упознао пре Миле и да је она са мајком, по смрти свог оца, боравила у Ђуриној кући,⁶⁵ онда би она могла бити Милевина сестра,⁶⁶ дете које се помиње у подацима из Ђуриних *Успомена*.⁶⁷

62 Исто; Миланков, „Све љубави Ђуре Јакшића”, 12.

63 Миланков, *Албум Ђуре Јакшића*, 85.

64 Исто.

65 Исто; Миланков, „Све љубави Ђуре Јакшића”, 12.

66 Исте оне Милеве за коју смо отворили могућност да је насликана на слици *Портрет Милеве Зорић*.

67 Јакшић, „Успомене другу Јови Јовановићу...”, 83.

Девојка с распуштеном косом, Ђ. Јакшић
Народни музеј Београд, 1962.

МОЈА МИЛКА

Често пламом плане лице,
Зажаре се јагодице,
Као да ме муче, бију,
Румен дођем до очију. —

— С отим жаром у образи,
Да ме нешто Милка спази! —
Зацело би помислила,
Да се љубав у крв слила;

Заљубљена, умиљата,
Пала би ми око врата;
Осећô бих срце њено,
Како игра раздражено.

А око ме чарно гледа,
А беле ме руке грле.
Уснице су слатког меда
На мојима изумрле. —

Ој девојко! ој анђелу!
Одви' твоју руку белу —
Мека рука тврдо стеже —
Пољупци ме сагореше. —

Пламти лице — срце гори —
Тебе љубав жарка мори —
Али мене раскидане
Младог срца старе ране!...

Ах! клонуше руке беле,
Стишаше се груди бајне,
Медна уста ништ' не веле —
Али зборе сузе сјајне!...

1858. г.

Као што је поменуто, пре доласка у Србију, Јакшић је неко време боравио у Новом Саду код извесног Емила Чакре.⁶⁸ Тамо упознаје **Мађарицу Јулку**, коју Миланков, цитирајући анегдоту проф. Милета Павловића „Крпе“, описује као „веселу, љупку, али врло просту и доста раскалашну девојку“; наиме, у време док се Ђура мотао око ње, за Јулку се интересовао и „новосадски поднатарош, који је такође становао код Чакре“. И док јој је Ђура обећавао да ће јој посветити песме и објавити их у новинама, „поднатарош“ је обећавао да ће уз њега „постати богата и поштована новосадска госпођа“.

За велики број жена деветнаестог века удаја је била начин за промену положаја. „Добром“ удајом, лепа девојка је поред материјалне користи могла стећи и друштвену моћ.⁶⁹ Међутим, Јулка је наводно родила дете. Како је то био скандал за Нови Сад, „поднатарош“ је почео да се крије, а њена мајка му је „поручивала да ће га, чим га пронађе, заклати као јарца“, па је овај несрећни младић сам себи пресудио и извршио самоубиство.⁷⁰ Ђура није довођен у везу са њеном трудноћом, али је она очито била тема његове преписке са Даничаром, који пише Ђури 24. септембра 1859. године: „Твоја мила Јулчика имала је нешто мало малера, те је родила дете; иначе сам и њу неки дан видео на пијаци, па ме је за тебе питала. Она више не живи код Чакре.“⁷¹

У име ове љубавне авантуре, Јакшић је испевао песме *Грешник* и *Моја Јулка*, које шаље уреднику „Седмице“ да их објави. Пријатељ му одговара: „Твоја писма имам и обе твоје песме о Јулки. Махни се ћорава посла; Јулка би ти се терала на хватове, само да има кога; а кад је за тим, наћи ће то...“ Обе песме Ђура је посветио Јулки, али је Даничар песму *Моја Јулка* преименовао у *Моја Милка*, а у песми *Грешник* име Јулча заменио је именом Мила.

68 Емил Чакра је имућан човек који у то време слови и као познати књижевник. (Миланков, *Албум Ђуре Јакшића*, 88.)

69 Вулетић, „На селу“, 127.

70 Миланков, *Албум Ђуре Јакшића*, 89.

71 Исто, 90.

У потрази за љубављу и домом, породицом, Јакшић је оженио **Тину Николић**, чиме би требало да су његова сентиментална лутања и авантуре били окончани. Међутим, из поменуте забелешке, настале једанаест година након женидбе, сазнајемо да упркос срећи коју је црпео из породице, никада није преболео Милу.

Судећи по исказима биографа и сачуваној преписци, Јакшић је, готово изненада, одлучио да се ожени. Августа 1860. године отишао је у Пожаревац да ради као учитељ другог разреда. Тамо се зближио са ћерком колеге Симе Николића, али прве вести о томе шаље тек пошто је одлучио да се ожени. Како се чини из писма у коме Даничара обавештава о својој намери, нестали су му нада и „поуздања у срећу”⁷² и тешко му је било „без осмеха и умиљатог погледа [...] теже него и робија са верним пратиоцем.”⁷³

Кристина, Тина Николић, рођена је у Срему, али је као дете, са родитељима, прешла у Србију.⁷⁴ Када је имала десет година умрла јој је мајка Милица, а отац јој се након тога женио још три пута. И сам Ђура наводи у писму Ђорђу Поповићу 17/29. јула 1861. године из Пожаревца да је Тинино детињство било прилично мучно,⁷⁵ и да Тина није лепа, али да ће њена доброта замени-ти лепоту и да ће бити „вредна и љубиће ме и тим ће ми донети срећу у кући [...] нема никаквих пара ни мираза, до поштења и скромности.”⁷⁶

Какву је жену Јакшић себи изабрао? Добру и послушну. Тина је рођена на простору Хабзбуршке монархије, што у основи значи да је по менталитету била слична женама из његовог раног окружења, баба Тоди и мајци – обе окренуте породици и домаћинству. Он чак саветује свом пријатељу Даничару: „Жени се Ђоко – а ако се уз жениш а ти пази каква је млада код куће, како слуша оца и матер на то јако пази, јер каква је код своје куће така ће и код твоје бити.”⁷⁷

72 Јакшић, *Прејиска...*, 89.

73 Исто.

74 Исто, 98.

75 Исто.

76 Исто, 89.

77 Исто, 134.

Након венчања 1861. године младенци су отишли у Беч како би Ђура коначно похађао наставу на Академији. У писму упућеном Ђорђу Поповићу, Јакшић је писао да се подмладио, оживео и развеселио,⁷⁸ а да му је Тина била подстрек да води рачуна о себи и да буде редован на Академији. Она га је инспирисала и да наслика њен лик на интимном портрету *Девојка са распуштеном косом* и да напише стихове „Љубим те, љубим, душо – / Љубим те, рају мој! / А осим тебе никог, / До само народ свој.“, којима започиње циклус песама *Љубав*. Редак је тип песника који из реализоване љубави ствара обиље уметничких облика,⁷⁹ али се намеће питање колико је Јакшић заиста волео Тину, а колико је она била симбол породице и љубави за којом је трагао?

Током Тиног боравка у Бечу, 1861/62. године, Ђура је насликао њен портрет *Девојка са распуштеном косом*, који излази из, за оно време, уобичајене поставке модела. С обзиром на то да одећа портретисане сугерише интимну атмосферу и да је готово немогуће да би иједна девојка тог времена пристала да позира у огртачу, врло је вероватно да је на слици приказана његова супруга Тина. На њој се препознаје расположење друге песме циклуса *Љубав*, где Јакшић каже: „Ако ми родиш сина, / Роди ми Милоша; / А буде л' мила ћерка, / Нек буде Милица.“⁸⁰ Реч је о допојасном портрету, на коме портретисана десном руком придржава огртач, лица благо окренутог ка левом рамену и погледа усмереног високо, унедоглед. Слика доминира рембрантовска тамна гама, топли колорит, а посебно је интересантна уметникова потреба да у слику уведе ноћно осветљење, што појачава занос портретисане и даје елементе театарности. За Јакшића је карактеристично да поставља намазе боје на местима која су истовремено и ознака материјализације и светлосне вредности, па се тако на мркој позадини, тамној одећи и инкарнату истичу брзи потези, често врло пастозно нанесене боје.⁸¹

78 Исто, 143.

79 Владета Јеротић, *О љубави* (Београд: Ars Libri: Задужбина Владете Јеротића, 2017), 113.

80 Јакшић, *Сликарство*, 97.

81 Јовановић, *Српско сликарство у доба романтизма: 1848–1878*, 223.

Почетком 1862. године Ђура је допратио Тину из Беча у кућу свог оца, у Црњу, како би се ту породила, а потом се вратио у Беч. О интензивном страху да се Тини нешто не догоди, у време када је требало да се породи, и нестрпљењу током ишчекивања вести из Црње, читамо у његовим писмима. У писму од 2. априла 1862. године пише: „Од куће ми ништа не пишу ни отац ни жена – можеш мислити како ми је, јер је баш сада време Тинином порођају. Нећу да слутим на зло (ако ми се кадкада скоро и милила злопата). Сада, само сад да ме бог сачува од сваке несреће, само сад – и опет Ђоко ко ће да зна како је код куће. Не пишу ми! Да нисам бијо жену ни водијо кући док се не би породила, па макар како кубуријо боље би било, срећнији бих бијо, бар у толико што овде вешти људи има, а и код мене би била. Него је бог добар, неће ми ваљда зла, а доста ме је и гонијо.”⁸²

Током година, изродила му је четворо деце – Милоша, Белуша, Тијану и Милеву – и подарила му оно што је давно изгубио, породицу. Међутим, радост и занесеност љубављу и породицом, којима је тежио од детињства, није дуго трајала. Ђура је остао склон пијанчењу и сукобима, са породицом је живео више него скромно, али није волео да се за немаштину сазна, па је пријатеље ретко доводио кући.⁸³ Тина му је често пребацивала да треба више да се посвети породици а мање кафани, али он очито није марио за то. Тако постоји анегдота по којој је Тина, када се једном весео вратио кући и легао, почела причати о сиротињи, па је сутрадан Ђура у друштву коментарисао: „Мени то досади, устанем, узмем тестију и сручим јој на главу; она се умири, па сам и ја могао заспати.”⁸⁴

Пороци, страсти и занесености нису га напустиле. Тина га је оставила у Сабанти због пијанчења, али има наговештаја да је Ђура имао и „ноћне излете” са неком удовицом. Раздвојеност од породице му је прилично тешко пала. У тренутку када је поново осетио губитак, у машти тражи мајку. У песми *Поноћ* сећа се покојне мајке, родне куће и њеног црног тавана. Безрезервну, готово мајчинску љубав пронашао је у Тини, а када га је она напустила Ђура се „враћа” мајци, архетипу већине мушкараца.

„О, мајко, мајко! О, мила сени! / Одкад те, мајко, нисам видео, / Никаква добра нисам видео.” Како Миодраг Поповић каже, у црном колориту песме, у песнику се ослобађају и подсвесне, ирационалне чежње за мајчином љубављу и сједињују се с рационалним слојевима свести у катарзичну исповест.⁸⁵

82 Јакшић, *Прейиска...*, 136.

83 Вуловић, „Ђура Јакшић: песник и сликар (1832–1878)”, 140.

84 Милан П. Костић, прир., *Ђура Јакшић у записима и анегдотама* (Београд: Ново поколење, 1952), 71.

85 Поповић, *Историја српске књижевности...*, 119.

ИЗ ДЕЛАОНИЦЕ

Тамо, опет, једно лице
Губи своје црте благе
На зидини грдне влаге —
Моје лепе девојчице.

Гле, како се још осмева,
Блага, кротка, добре н'рави,
Мож' мислити у нарави
Какова је лепа дева.

То, Бога ми, дочет' нећу!
Нит' бих могô, кад бих хтео;
Кад бих могô, не бих смео:
Овај цветак у пролећу. —

Овај осмех лица бела,
Лаки покрет витог створа,
Заслужује за мајстора
И великог Рафаела. —

1856. г.

Несумњиво је да су жене имале огроман утицај на Јакшићево стваралаштво. „Вајале” су у њему уметнички дух који га је учинио најзначајнијим представником српског романтизма. Заузврат, Ђура их је, преточивши своја осећања у стихове и боје, отргао од неумитног заборава. Међутим, осим Миле и Тине, све оне су биле ефемерне за Јакшића, тек тренутак инспирације и страсти који је снажан таленат преточио у уметност. У двадесет првој години, обузет младалачким заносом и надом о сликарској каријери пуној успеха и дивљења савременика, насликао је црњанску лепотицу Милку Чојић, за коју су га везивала извесна осећања, али не довољно снажна да зауздају немирну, радозналу и несталну Јакшићеву природу. Пламен који је потом у њему запалила Мила, нису угасиле ни Ленка, ни Јулка, ни Неда. Само је Тина умела да направи места за себе, таман толико колико је требало да је Ђура учини својом и да јој испева стихове: „На небу нема звезде / Да сија као ти; / Па баш ни сунце нема / Таке светлости.

Интимни живот му је био испуњен тумарањима и тежњом ка идеалној жени, у коју је свесно или не, ипак претворио младу кикиндску крчмарицу, коју је и након женидбе са Тином, потајно чувао у срцу. Одбијање вољене крчмарице водило га је ка женама попут Јулке или оне којој је у песми *На ноћишћу* испевао: „Студена ме киша шиба / Већ васцели дан; / Ој, прими ме, крчмарице, / У твој лепи стан!”, као исходиште еротске љубави.”⁸⁶

Јакшићев уметнички поглед на жену се мењао у односу на моменат и околности стварања. У представљеном ликовном опусу лако је запазити репрезентативну слику жене тога доба (*Милева Зорић*, *Жена у српском*), музу Полимнију (*Девојка са лаушом*), мајку (*Дадиља*), али и одраз тананих личних осећања (*Девојка у џавом*, *Девојка са распушћеном косом*).

86 Томислав Цветковић, „Љубавни доказ у поезији Ђуре Јакшића”, *Домет* год. 9, бр. 30 (1982): 35.

Како није био у прилици да плаћа моделе, Јакшић је сликао људе из непосредног окружења.⁸⁷ Пред његовим платном седеле су и неке од жена са слика приказаних на изложби. Став и поза девојке на слици *Портрет Милеве Зорић* и свечана одећа⁸⁸, накит и украси у коси Неде Јанковић, на слици *Жена у српском*, указују на то да су њих две позирале Јакшићу. Одећа и накит указују како на друштвени статус портретисаних жена⁸⁹ тако и на модне трендове у Србији половином деветнаестог века, када се насупрот моди у Хабзбуршкој монархији, на коју су упечатљиво утицала модна кретања са запада Европе, у Кнежевини Србији тежило ослобађању од оријенталног утицаја.

Супруга Тина, која је са Јакшићем боравила у Бечу, највероватније је била модел за слику *Девојка са распуштеном косом*. Интимна атмосфера у којој је портретисао супругу и њихова емотивна блискост допустили су му да је прикаже у кућном огртачу испод којег, слутимо, носи спаваћницу. Портрети Миле Поповић на сликама *Девојка у џлаву* и *Девојка са лаушом* разликују се од претходних, јер је први насликан „по сећању“, вероватно на основу скица нацртаних у кафани „Код белог крста“, а други је плод Јакшићеве имагинације, те је и одећа на њима, по свој прилици, плод уметникове фикције.

87 Подстакнут од једног друштва весељака, Јакшић је насликао свог колегу, проф Пејића, и том приликом посебно истакао карактеристике његовог облачења: одело, шал, шубару и друге детаље. Портрет, који је био доста веран, изложио је у излог једног од многобројних крагујевачких дућана. Шала је у потпуности успела. Сви пролазници су препознавали професора, међусобно се довикивали, смејали, шалили на његов рачун. Професор је тужио сликара који се на суду одбранио овако: „Ако је онај човек кога сам ја нацртао, исти господин професор, онда ја нисам крив: он је – он! Ако ли онај на изложеној слици није тај господин који ме тужи – онда немам за шта да одговарам.“ (Миланков, *Албум Ђуре Јакшића*, 143–144.)

88 Присуство грудне мараме у оквиру сеоског костима подразумевано је само у својој свечаној варијанти. Као фини одевни предмет могла је само сметати при свакодневним женским пословима у сеоској средини; о марами се морало водити рачуна јер није могла бити произведена у кућној радиности. (Љиљана Гавриловић, „Везе села и града“, у *Приваљни животи код Срба у деветнаестом веку : од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, прир. Ана Столић и Ненад Макуљевић (Београд : Сlio, 2006), 420–421.)

89 Накит је у 19. веку стизао из Пеште и Беча.

Јакшићев осећај за боју, умањивање значаја цртежа, изливање осећања са сваким намазом боје приметни су на свим одабраним портретима. Његова колористичка вештина посебно се истиче на готово минијатурном портрету *Жена у српском*, који је изведен „сав у испрекиданим, широким, спонтаним, хитрим и пастозним наносима боје”.⁹⁰ Интензитет црвене и зелене боје, видљив на поменутом портрету, код Јакшића је присутан и на слици *Ессе хото (Извођење Христџа)*, насталој у Кикинди 1856. године, у време када је сликао *Девојку у џлавоу* и *Девојку са лауџом*, а занимљиво је да су чак и троугласти облик главе ликова на слици *Ессе хото*, као и њихове крупне тамне очи на ситном лицу, блиски начину на који је сликао Недин лик.

Жена у српском је сама по себи интригантна, јер осим што нам даје репрезентативан портрет сеоске девојке у свечаној ношњи, истовремено нам дарује и интиман портрет који сведочи о повезаности уметника и модела. Ђура Јакшић је мајсторски проникао у психолошко стање портретисане, па се стиче утисак да она своју замишљеност емитује и на посматрача, остављајући га да је посматра у немој тишини.

Начин на који је приказао ове женске портрете сигурно је зависио од интензитета његових емоција, њиховог међусобног односа, као и од околности у којима их је сликао. Али можемо ли говорити и о љубави? Љубави према стварању, свакако. Међутим, према овим женама, Ђура је осећао заљубљеност. Заљубљеност која тежи недостижном, ону која вољеној даје надмоћ. Такво стање, нудило му је бескрајно поље инспирације, где је могао неспутано да слути, да сања. Међутим, када би је разоткрио, када би му постала достижна, као да је са заносом и уметничка инспирација ишчезавала. Тину је сликао и писао јој песме у почетку брачног живота, али нема трагова да ју је поново сликао, иако је била крај њега, а могла је бити његова Муни.

Приказаним делима скренута је пажња на вешто скривену Јакшићеву природу, коју је тајио све док она не би попут лавине стихова и палете боја, одваљена од њега, разоткрила снажне емоције обликоване у чврсто, постојано уметничко дело.

90 Јакшић, *Сликариство*, 64.

СТАЗЕ

Две преда мном стазе стоје –
Једна с цвећем, друга с трњем;
Гвоздене су ноге моје,
Идем трњу да се винем...

Ја уступам цвећа стазе
Којима је нога мека;
Нек по цвећу жене газе,
А трње је за човека! –

1956. г.

Милутин Јакшић⁹¹ каже да је његов стриц, Ђура, био љубимац деде и мајке, „у школи банов слободњак, на улици уз помоћ браће помало убојица”,⁹² и да је веровао да му је све дозвољено. Уз то, током раног ликовног школовања добијао је похвале и награде,⁹³ па мора да је са тих основа очекивао много више од живота који је касније водио. Рано се идентификовао као сликар, али га је живот навео на пут песништва и учитељовања по српским забитима.

Хаузер каже: „Од романтике умјетност је говор усамљеника, човјека отуђеног од живота, који проси суосећање, а нигдје га не налази. Изражава се у облику умјетности јер он, што је трагично или генијално, међу својим ближњима не налази себи сличне”.⁹⁴ Интимно, Ђура Јакшић је имао потребу за пријатељима који ће га помагати и подржавати, није умео да заузме место у друштву које је мислио да му припада, а емотивна празнина и растрзаност поспешивале су његову социјалну дезоријентацију. Недостајао му је оквир унутар којег би се неке животне могућности могле схватити као добре и смислене.⁹⁵ Док му је отац причао о великим живописцима, он је видео себе као Рафаела, Микеланђела или Коређа, а можда би их и досегао, али као што је говорио: „[...] нама (Србима) би и чувени резачки уметник Канова био сувишан, ил` ако не то, а ми га не би као Канову умели поштовати.”⁹⁶ Вређало га је и то што, као пречан, није достојно дочекан у Србији: „[...] јунаштво је бити Србин – јер не само што се против осталог света мораш

91 Син Ђуриног брата Марка.

92 Милутин Јакшић, „Ђура Јакшић у родитељској кући”, *Лешојис Матице српске* књ. 333, св. 3 (1932): 222.

93 Јакшић је 1846. године учио сликарство код сликара Дунајског у Темишвару, где је добио признања за „архитектуру и слободоручно цртање”, а наредне године је боравио у Пешти код Јакоба Ђакома Марастонија, где је био најбољи ћак. Константин Данило га је увео у сликарство бидермајера током 1850. године.

94 Arnold Hauser, *Sociologija umjetnosti. Knj. 1* (Zagreb: Školska knjiga, 1986), 234.

95 ČarlsTejlor, *Izvori sopstva: stvaranje modernog identiteta* (Novi Sad: Akademska knjiga, 2008), 49–50.

96 Јакшић, „Успомене другу Јови Јовановићу...”, 82.

борити; него баш и против Србина и против себе самога!"⁹⁷ Размимоилажења са окружењем условила су честа сељакања и изостанак поруџбина за његове слике, стога се Јакшић држао оног што му је доносило приход – посла учитеља и писања.

Био је редован гост локалних кафана, поштован и мање или више схваћен у кругу пријатеља. Упркос несталним емоцијама био је посвећен породици и предан својим идеалима. О његовом животу су написане бројне анегдоте, створио је ремек дела српског сликарства, дела антологијске књижевности, али савременици нису били свесни уметничког и друштвеног значаја Ђуре Јакшића, па не чуди што су се ондашњи становници Скадарлије изненадили бројном „господом“ која су дошла да испрате великана на његовом последњем путу. „Па зар је овај човек тако велики, питао се Ђурин сусед, пекар, а мени је остао дужан четрнаест гроша.“⁹⁸

97 Миланков, *Албум Ђуре Јакшића*, 142.

98 „Свечана прослава стогодишњице од рођења Ђуре Јакшића“, *Правда*, 26. септембар 1932.

P 370/4

НАР. БИБ. СМ. БИБ. ТЕКА

У БЕОГРАДУ

1. *Utricularia*
 2. *Utricularia*
 3. *Utricularia*
 4. *Utricularia*
 5. *Utricularia*
 6. *Utricularia*
 7. *Utricularia*
 8. *Utricularia*
 9. *Utricularia*
 10. *Utricularia*
 11. *Utricularia*
 12. *Utricularia*
 13. *Utricularia*
 14. *Utricularia*
 15. *Utricularia*
 16. *Utricularia*
 17. *Utricularia*
 18. *Utricularia*
 19. *Utricularia*
 20. *Utricularia*
 21. *Utricularia*
 22. *Utricularia*
 23. *Utricularia*
 24. *Utricularia*
 25. *Utricularia*
 26. *Utricularia*
 27. *Utricularia*
 28. *Utricularia*
 29. *Utricularia*
 30. *Utricularia*
 31. *Utricularia*
 32. *Utricularia*
 33. *Utricularia*
 34. *Utricularia*
 35. *Utricularia*
 36. *Utricularia*
 37. *Utricularia*
 38. *Utricularia*
 39. *Utricularia*
 40. *Utricularia*
 41. *Utricularia*
 42. *Utricularia*
 43. *Utricularia*
 44. *Utricularia*
 45. *Utricularia*
 46. *Utricularia*
 47. *Utricularia*
 48. *Utricularia*
 49. *Utricularia*
 50. *Utricularia*
 51. *Utricularia*
 52. *Utricularia*
 53. *Utricularia*
 54. *Utricularia*
 55. *Utricularia*
 56. *Utricularia*
 57. *Utricularia*
 58. *Utricularia*
 59. *Utricularia*
 60. *Utricularia*
 61. *Utricularia*
 62. *Utricularia*
 63. *Utricularia*
 64. *Utricularia*
 65. *Utricularia*
 66. *Utricularia*
 67. *Utricularia*
 68. *Utricularia*
 69. *Utricularia*
 70. *Utricularia*
 71. *Utricularia*
 72. *Utricularia*
 73. *Utricularia*
 74. *Utricularia*
 75. *Utricularia*
 76. *Utricularia*
 77. *Utricularia*
 78. *Utricularia*
 79. *Utricularia*
 80. *Utricularia*
 81. *Utricularia*
 82. *Utricularia*
 83. *Utricularia*
 84. *Utricularia*
 85. *Utricularia*
 86. *Utricularia*
 87. *Utricularia*
 88. *Utricularia*
 89. *Utricularia*
 90. *Utricularia*
 91. *Utricularia*
 92. *Utricularia*
 93. *Utricularia*
 94. *Utricularia*
 95. *Utricularia*
 96. *Utricularia*
 97. *Utricularia*
 98. *Utricularia*
 99. *Utricularia*
 100. *Utricularia*

Мили - јен гора то?
 Ми се зрми даво нисеио
 Ва свети? на мрде - на мрде грамазну!
 Ва мрде свети -
 У појми тати злате кроне,
 Ми мрдеио зрде зрде свети -
 Јест, он е!
 Мили - јен гора то?
 Пред крми свети он мрдеио крми
 А за крми зрми мрдеио крми
 Мрдеио мрдеио мрдеио мрдеио?
 Мрдеио мрдеио мрдеио мрдеио?
 На мрдеио мрдеио?
 Зар мрдеио мрдеио мрдеио?
 Зар мрдеио мрдеио мрдеио?
 Мрдеио и мрдеио
 Ла мрдеио мрдеио?
 Ла мрдеио мрдеио мрдеио?
 Мрдеио!
 Мрдеио!
 Мрдеио!
 Мрдеио!
 Мрдеио?
 Мрдеио?

7234/53

Хуји – јел јора шо?, Ђура Јакшић, песма у
рукопису, НБС Р 370/1

У ПРЕТПЛАТИ 67.
ИЗВАН ПРЕТПЛАТЕ.

У Београду, у суботу 16. и у недељу 17. септембра 1878.

СТАНОЈЕ ГЛАВАШ.

Трагедија у 5 чинова, од Ђ. Јакшића. — Редитељ Цветић.

ЛИЦА:

Станоје Главанш, син војводе	Цетић.	Хаџи-Продац	Вождић.
Стана, удовица војводе Букћа	Коларовићка.	Јања, шкољца	Петровић.
Спасенија, кћи војводе Букћа а па- сторка Станија	Гргурова.	Порфирје, његов момак	Милорадовић.
Гадак	Суботић.	Вендање	Анастасијевић.
Исак	Б. Радовић.	Бошко, Станин син	Пиваровић.
	Дутерски.	Прва	Аксентић.
Стејан-папа, некрп београдск	Коларовић.	Други Турчин	Дуновић.
Хасан, муселим у Х. Паланци	Станишић.	Трети	Милоновић.
Терим	Л. Поповић.	Један Рудничанин	С. Николић.
Колѣбац, Турчин у муселимовој служб.	Анастасијевић.	Један Гужулиан	Вождић.
		Један селѧ	

Стојан, Ана, бегунци

Гоміла побуѣнних сѣлака.

— Прима се претплата за ложе на 25 представа: 750, 450 гр. чарш., за седишта на 12 представа: 48, 36 гр. чарш. — на првој галерији 60, 48, 36 гр. чарш. — на другој галерији 48, 30 гр. чарш.

Претплата се полаже напред благајнику позоришном, сваки дан пре подне од 9 до 12 часова.

5 Гг. претплатници на ложе и седишта, који желе задржати своја места и за представу изван претплате, нека се изvole јавити на дан представе на каси од 8—10 часова пре подне.

ИЕМЕ МЕСТА:

Ложа у партију	60 гроша.	I. галерија, особено место I. реда (17-57).	8 гроша
" " "I. галерији	60 "	" " "II. " (58-80).	6 "
" " "II. "	40 "	" " "балкон (I-16)	7 "
Партер, особ. место I. реда (1-116)	8 "	" " "особено место (17-72).	6 "
" " "II. " (117-245)	6 "	" " "III. " (1-60)	3 "
" " "стајака	3 "	" " "седнице	1½ "
I. галерија, балкон (I-16)	12 "		

Вилете се могу добити на дан представе од 8 до 10 часова, а после позче од 9 до 4. У вече се каса отвора у 6 часова.

Почетак у 7, а свршетак у 10 часова.

Станоје Главаш, плакат за премијерно
извођење Јакшићеве драме у Народном
позоришту у Београду, 1878, НБС Пл 130/541

P422/II/85

Поздравити пријатељу!

Ваше писмо ме је веома пријатно
изненадило; па не само да ми је много
мило што сте ми „Рањеника“ на крајни шта,
лијепи језик превели, него вам
морам и благодарили на прилици ва-
шем који сте имали на томе при-
лици. Но је драга пријатељу да ме не,
као ивек једног маркет карола, већ,
ка част, и тако вам хвала! једно
ваз можим да судим да је много добар
и да ми похвалите неки један „Il
Mouvement“ у коме је „заједно“
издаван, има неколико пријатеља
који се у томе заједно са њим
интересују.

Видим да је сада нема на
оружу, све што сам досада имао,
пао, али чим се са њим бити

Писмо Ђуре Јакшића Марку Цару у знак
захвалности за превод његове приповетке
Рањеник на „красни италијански језик“.
Београд, март 1878. године, НБС Р 442/II/85

нако свободан за вас пољем, а и у
будуће мисо у свим стварима.

Српски моје драгогосподине

Ваш ораш

Звук Јакуша

Р 1147 у Бечу 28. марта 1862

Мили брате мој!

Ево ти десета од Ланузу — али
предј ти је интимнај и то може
да не јеру мени да је јакимџи те,
мишћо; одава да ти рече десета
милости, предј да у сваком речу
дај то јеру од мене има, ако
не јам велике по моме одвају а
оно може а може да узмије. —

Фил је јер се младић својом
авда и то јеру сам је поздравља
тимао сам ја да јавоје срабње
и од јерује како и пореко ма
се јеру дека јер ја је јеру — а
ништа јаво, ја младић да јам
и ако јам јеру с јавоје јавоје,
ти се, да је никако неће јавоје
младић моје т. ј. ако се
ти не јавоје а то јам да неће
— јам јеру, а јам јеру
више него мај који јеру не
свету да јеру, јам јеру
јам најлепше, а јам је јам
ни да јеру јеру не јерује. Ја јеру,
јам јеру а јеру се да је не јерује
јеру — а јеру је јерује јам

Писмо Буре Јакића Ђорђу Појовићу,
Беч, 28. март 1862. године, НБС Р 1147

kyte in i. y. q. kytay ogazatunjo / a Roje
sbori samon sabunka jakko cam e netup,
mulo.

Sero eaq o kytay murem jety
to bety no epake netogunje ukory
ogabuntun - camo ion ga buqum?

Hehen e kuko - a ako e yshetun
a tun tash karkba je malaga Roq
kyte, karko chypa aye u murem
he tun jakko tash, ier karkba je Roq
choje kyte malka te u Roq mboje
duntun.

Opasatun muto tun mosunka eade,
tue qulen, ier tun getuko murem,
am eaq tun je HeKarko qonno
eae ga mome Sgarty murem
Karkem muto murem.

Liboj Sgarty / Jakmunko

Na, Sgartydunjo, cam ipe muremjo
ga Hehen murem, qogam tun
murem, am eaq cam beti sabo,
gabunjo murem sabo, ebe tun onako
Kao muto in ipe qhe murem
bugeo - ta Kao muto getko murem,
muri! Liboj Z. P. K2303/48

P 187²

Сѣноје Главаша.

Стратеѣа.
у нѣм ахѣова.

аѣ.
Гѣне Јаѣиѣа.

Јакшићева II редакција Сѣноја Главаша
(по којој је комад објављен), НБС Р 187

Линда.

- Гриван Станкоје Суб. војвода.
- Султан-Аме безм. Георгиев.
- Стана црковица вој. Зукита.
- Стасенија Кти вој. Зукита а пачица
на Старица.
- Бадан
- Исан Гриваневин момак.
- Вук
- Хасан мученик и Х. Старица.
- Косебан негов момак.
- Зерин Стурин и Султан пачица
мучица.
- Зана мученица
- Торфирме негов момак.
- Зенадије, Старица, Ана Бечуца.
- Бомбо Старица син.
- Први, други и трети Стурин.
- Зедан Старица син.
- Зедан Старица син.
- Зедан севак.
- Томка побичена севак.
- Хан: Проца.

Първи Акт.

I Сцена.

- Третата мурта и оръж. Снегиревскиот
исак Пиревски сега сам влизе
неке проварие... А доцните на
виевни момци.

Исак.

У ротишву животи? Дел животи то?
Пиревски двориш, вениш мушкати?
Дадом се својом верно дружини
и не мислиш, и не ругаш
Само смислиш?... "Конак ми дај!..."
~~За~~ Пиревски он... За која Конак тај?
И руга онде ругиш мугисај?
Пиревски се роба то? И роб да зна?
Ха, ха, ха!... Трудно се смеје он!
А мери своје робу, пократи
Два века доне, рече, ремера:
На оштра Конак, поред Гайска i)
~~Пиревски мугисај~~
Браниш робу Бено чдара;

Народна библиотека
у Београду

Бр. C-1171

*Своје сладчајше
Киш Јаношу*

*од искреног пријатеља
Ђ. Јакшића*

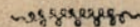
СЕОБА СРБАЉА.

ДРАМАТ

У ПЕТ ДЕЛОВА

ОД

БОРБА ЈАКШИЋА.

У НОВОМ САДУ.

ВЛИСКОПСКА ПЕЧАТЊА.

1863.

Сеоба Србаља, Ђура Јакшић, 1863,
примерак са посветом аутора песнику
и пријатељу Змају: Своје сладчајшем
Киш Јаношу од искреног пријатеља Ђ.
Јакшића, НБС С I 171

СРПСКО КРАЉЕВСКО

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ

ПРЕСТАВА 205

СВЕЧАНА 4

СВЕЧАНА ПРЕСТАВА

У БЕОГРАДУ, У НЕДЕЉУ, 21. ОКТОБРА 1907.

(23-ћи пут)

ЈЕЛИСАВЕТА

Драма у пет чинова, написао Ђура Јакшић. — Редитељ г. Тодоровић

Лица:

Ђуђе Црнојевић, кнез Црне Горе	г.	Поповић	Мира, кћи Радошева а вереница Ставипила	г-ђа	Милутиновићка
Васила, владика црногорски	г.	Шаповић	Милка, жена другарица	г-да	Боберићева
Ставипила Црнојевић, брат кнежев	г.	М. Петровић	Марта, жена Ђурашковића	г-да	Јурковићева
Радош Орловић, сердар	г.	Милојевић	Омер, слуга Арсалан-пашини	г.	М. Дикитријевић
Шуловић, сердар	г.	Арсеновић	Крајинић	г.	А. Јовановић
Микић, сердар	г.	Станковић	Први	г.	Тасић
Ђурашко, калетан	г.	Милутиновић	Други	г.	Белкић
Вуксан, калетан	г.	Р. Петровић	Трећи	г.	Лазаревић
Бошко Орловић, браћа	г.	Сотировић	Перјанин	г.	М. Дикитријевић
Богдан Орловић, калетани	г.	Боговић	Један сердар	г.	М. Јовановић
Ђуђо, Перјанин	г.	Божковић	Први	г.	Рисастијевић
Станојло Шуловић, калетан	г.	И. Дипуловић	Други	г.	Христилић
Арсалан-паша, вођа турске војске	г.	Гавриловић	Трећи	г.	Стојчевић
Арпаут Већан	г.	И. Станојевић	Четврти	г.	Дамјановић
Катуновић	г.	Р. Николић	Иван, синчић Ђурашковић	г-да	Тодоровићева
Јелисавета, кнегиња црногорска	г-да	Нигринова	Саула Радошева	г.	Мирковић

Догађа се у Црној Гори

Оркестар — Капелник г. Покорни

1. Љињан и Оморика, увертира од Биничког. — 2. Сан, параврза од Бродила. — 3. Србијанка, фантазија од Слободе. — 4. Лепа је зора, дует од Јеши. — 5. Народни збор, од Маринковића

Уторник, 23. октобра: **Егмонт**, трагедија у пет чинова, од Рете-а, превео Мих. Поповић. Музика од Бетовена.Четвртак, 25. октобра: **Чика Лебонар**, драма у четири чина, написао Жан Есар, превод с француског. (Први пут).Петак, 26. октобра: **Чика Лебонар**.Субота, 27. октобра: **Мамзел Нитуш**, водвиљ у три чина, с невањем, написали Х. Мелак и А. Миле. Музика од Херска. Превео с француског Душан Л. Ботић.Недеља, 28. октобра: Дневна представа: **Максим Црнојевић**, трагедија у пет чинова, написао Др. Лаза Костић. — Вечерња представа: **Чучук Стана**, комад из српског живота, у три чина, с невањем, написао Милорад М. Петровић. Музика од Стевана К. Христића.

ЦЕНЕ МЕСТА:

Ложа у партеру 12 дин. Ложа у првој галерији 8 дин. — У партеру: фотеља 3 дин. паркет 2 дин., паркет 1-50 дин. — У првој галерији: балкон 3 дин., седиште 1 реда 1-50 дин., седиште II ред. 1-20 дин. — У другој галерији: балкон 2 дин., сва остала места 1-20 дин. — У трећој галерији: први ред (од 1—57) 0-50 динара, други ред 0-50 динара.

ПОЧЕТАК У 8 ЧАСОВА У ВЕЧЕ

Јелисавета, плакат за
извођење Јакшићеве драме
у Српском краљевском
народном позоришту, 1907,
НБС Пл 130/88

Народна библиотека
Србије
М III 3482

Am Lipar-Berge

(Dj. Jakschitsch.)
LIED

für eine Singstimme mit Begleitung des Piano-forte.
Componirt von

ST. BINITSCHKI.

НА ЛИПАРУ.

(Ђ. Јакшић.)

Песма за један глас уз пратњу гласовира.

Компоновао

СТ. БИНИЧКИ.

ЦЕНА: ДИНАРА 1.50.

Eigentum des Verlegers für alle Länder

Leipzig, Gustav Vetter.

(Belgrad, Geza Kohn.)

Verl. v. Engelmann & Witzberg, Leipzig
1880.

Ноте композиције
Станислава Биничког на
Јакшићеве стихове

На Липару,

Лајпциг, Београд, НБС | М III

3482

М III 3482

2

AM LIPAR-BERGE.

Dj. Jakschitsch.

НА ЛИПАРУ.

Ъ. Јакшаћ.

St. Binitschki.

Ст. Бинички.

Canto. *Andante con amarezza.*

p

Seid ihr mir verwandt, ihr verwaisten Klei-nen,
Је-сте ли ми род, си-ро-чи-ни ма-ли,

Piano.

rall. *p* *a tempo*

oder gabauch Kum-mer euch schon Grund zum Wei-nen? Oder hat euch Schwache,
ил' су и вас можда ја-ли о-тро-ва-ли? И-ли вас је сла-бе,

rall. *p a tempo*

f *mf*

schon die Welt ver-bannt, dass ihr her-geflüchtet, mir dem Welt vergränten,
про-го-ни-о свет? на до-хо-сте а-мо да, кад-љу-де зна-мо,

f *mf*

rit. *f*

Lie-be er-weist, dass wir ar-men Welt-ver-ferm-ten nun zwiesprächig
да се и ми ма-ло бо-ље у-по-зна-мо, у дво-пе-ву

f rit.

Eigentum des Verlegers für alle Länder.
Stich & Druck von Engelmann & Wittenberg in Leipzig.

a. v. 108

Guatav Vetter, Leipzig.

Ноте композиције
Станислава Биничког на
Јакшићеве стихове

На Липару,

Лајпциг, Београд, НБС | М III
3482

p Un poco più mosso.

klä - gend knü - pfen Freundschaftsband?
гуж - ном пе - ба - ю - хн cer.

pp

Vög - lein klei - ne wis - sen al - lei - ne
Му - цмо ма - ле, ах - цмо зма - ле

cresc.

wie gar so herb von schwe - rem Leid dein
да вач не - ле хн - ко хте - тн,

cresc.

No 5-8. Koloda Givne (Kolos - dances serbes) B. Yotimovitch
Partition

1re Violon
2^e Violon
alto
Cello
C. Basse
Flute
Oboe
1re of 2^e Clarinets in A
Bassoon
1re of 2^e Clarinets in F
Bassoon
1re of 2^e Clarinets in Bb
Trombone
Buttress

The image shows a handwritten musical score on aged, yellowed paper. The score is written in black ink and includes staves for various instruments and a conductor's part. The instruments listed on the left are: 1re Violon, 2^e Violon, alto, Cello, C. Basse, Flute, Oboe, 1re of 2^e Clarinets in A, Bassoon, 1re of 2^e Clarinets in F, Bassoon, 1re of 2^e Clarinets in Bb, Trombone, and Buttress. The score is written in a 2/4 time signature and features a variety of musical notation, including notes, rests, and dynamic markings. The title at the top is "No 5-8. Koloda Givne (Kolos - dances serbes) B. Yotimovitch" and the word "Partition" is written in the top right corner.

Рукопис кола Неда Гривне,
 Божидара Јоксимовића, НБС
 I PM 80/8

Handwritten musical score for a symphony orchestra, featuring staves for various instruments. The score is written in a single system across six measures. The instruments listed on the left are:

- 1a Viol.
- 2a Viol.
- alto
- Cello
- G. Bass
- Flute
- Oboe
- Clarinet
- Bassoon
- Bass
- Violoncello
- Double Bass
- Trumpet
- Trombone
- Drum
- Timpani

The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and dynamic markings (e.g., *mf*, *f*, *pp*). The score is written in a single system across six measures. The instruments listed on the left are:

35427/14

ЛИТЕРАТУРА:

Борисављевић, М. К. „Од Рековца до Крагујевца“. *Недеља* бр. 25/26 (1909): 29–30.

Вулетић, Александра. „На селу“. У *Приватни животи код Срба у деветнаестом веку : од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, прир. Ана Столић и Ненад Макуљевић, 114–122. Београд : Сlio, 2006.

Вуловић, Светислав. „Ђура Јакшић: песник и сликар (1832–1878)“. *Годишњица Николе Чујића* књ. 4 (1882): 97–206.

Гавриловић, Љиљана. „Везе села и града“. У *Приватни животи код Срба у деветнаестом веку : од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, прир. Ана Столић и Ненад Макуљевић, 412–421. Београд : Сlio, 2006.

Ђорђевић, Тихомир Р. *Кроз наше Румуне: јужноисточне белешке*. Београд: Штампарија Светозара Николића, 1906.

Грађански законик за Краљевину Србију: [1844–1990]. Приредили Весна Поповић и Ненад Џелебџић. Београд: Н. Џелебџић, 1939 [тј.] 1990.

Јакшић, Ђура. „Успомене другу Јови Јовановићу од Ђуре Јакшића. Година 1849.“ *Млада Србадија* бр. 6 (1871): 81–84.

Јакшић, Ђура. *Прејиска; Службени списи*. Приредио Душан Иванић. Београд: Слово љубве, 1978.

Јакшић, Ђура. *Песме*. Приредио Душан Иванић. Београд : Слово љубве, 1978.

Јакшић, Ђура. *Сликарство*. Приредио, предговор и напомене написао Душан Иванић. Сликарство приредили Никола Кусовац, Миодраг Јовановић и Градимир Петровић. Београд: Слово љубве, 1978.

Јакшић, Ђура, Лазар Трифуновић и Бранислав Петровић. *Ђура Јакшић: сликар и песник: 1832–1878*. Београд: Глас, 1978.

Јакшић, Милутин. „Ђура Јакшић у родитељској кући“. *Летопис Матице српске* књ. 333, св. 3 (1932): 218–227.

Јевремовић, Томислав. „Ђура Јакшић (Српска Црња , 27. јула 1832, Београд, 16. новембар 1878)“. *Смрт* год. 31, бр. 88 (2002): 61–66.

Јеротић, Владета. „Аналитички приступ уметнику и његовом делу“. *Летопис Матице српске*, год. 146, св. 405, бр. 6 (1970): 670–682.

- Јеротић, Владета. *О љубави*. Београд: Ars Libri: Задужбина Владете Јеротића, 2017.
- Јовановић, Миодраг. *Српско сликарство у доба романџизма: 1848–1878*. Нови Сад: Матица српска, 1976.
- Костић, Милан П., прир. *Ђура Јакшић у записима и анегдотама*. Београд: Ново поколење, 1952.
- Кусовац, Никола и Ђура Јакшић. *Ђура Јакшић: Народни музеј Крушевац [од 30. IX – 15. X 1974. године]*. Крушевац: Народни музеј, 1974.
- Медаковић, Дејан. *Српска уметност у 19. веку*. Београд: Српска књижевна задруга, 1981.
- Миланков, Владимир. *Албум Ђуре Јакшића*. Српска Црња: В. Миланков, 2011.
- Миланков, Владимир. „Све љубави Ђуре Јакшића”. *Свеске*, год. 4, св. 13 (1992): 6–16.
- Милошевић, Жарко. *Основна школа Подгорац: 1840–2000*. Подгорац: Основна школа „Ђорђе Симеоновић”, 2000.
- Мицић, Милан. *Ђура Јакшић – једна епоха: историјско и мишско у родољубивој поезији Ђуре Јакшића*. Пожаревац: Центар за културу „Пожаревац”; Српска Црња: СКТЦ „Ђура Јакшић”, 2017.
- Николић, Милена, Олга Милановић, Сениша Јанић, Верослава Петровић и Ксенија Орешковић. *Сто година Народне позоришта: 1868–1968*. Београд: Музеј позоришне уметности СРС, 1968.
- Поповић, Бранко. „Ђура Јакшић”. *Уметнички преглед* бр. 13 (1938): 385–391.
- Поповић, Марко, Мирослав Тимотијевић и Милан Ристовић. *Историја приватне живописне у Срба: од средњег века до модерне доба*. Београд: Сlio, 2011.
- Поповић, Миодраг. „Јакшић у црноречким и хомољским горама”. *Савременик* св. 7–8 (1957): 162–172.
- Поповић, Миодраг. *Ђура Јакшић*. Београд: Просвета, 1961.
- Поповић, Миодраг. *Историја српске књижевности: романџизам*. 3. Београд: Нолит, 1972.
- Прошић-Дворнић, Мирјана. „Женски грађански костим у Србији XIX века”. *Зборник Музеја примењене уметности* бр. 24–25 (1980/1981): 9–28.
- Рајков, Миливој. „Заноси и порази”. У *Записи и беседе о Ђури Јакшићу*, ур. Љубомир В. Попов, 51–52. Српска Црња: Месна заједница, 2007.
- Секулић, Исидора. „Судбина и карактер”. У *Записи и беседе о Ђури Јакшићу*, ур. Љубомир В. Попов, 49–50. Српска Црња: Месна заједница, 2007.
- Tejlor, Čarls. *Izvori sopstva: stvaranje modernog identiteta*. Novi Sad: Akademska knjiga, 2008.

Тимотијевић, Мирослав. „Ентеријер грађанског дома”. У *Приватни животи код Срба у деветнаестом веку : од краја осамнаестог века до почетка Првог светског рата*, прир. Ана Столић и Ненад Макуљевић, 232–244. Београд : Clio, 2006.

Hauser, Arnold. *Sociologija umjetnosti. Knj. 1*. Zagreb: Školska knjiga, 1986.

Цветковић, Томислав. „Љубавни доказ у поезији Ђуре Јакшића”. *Домети* год. 9, бр. 30 (1982): 33–37.

Чолић, Драгољуб. „Мила Рајковић – несрећна љубав Ђуре Јакшића”. *Улазница* год. 10, бр. 53–54 (1976): 91–93.

Издавач

Народна библиотека Србије

Скерлићева 1, Београд

www.nb.rs

За издавача

Ласло Блашковић

Уредник

Драган Пурешић

Лектура и коректура

Драган Пурешић

Дизајн

Милош Нинковић

Штампа

Ретро принт, Београд

Тираж

300

ISBN

978-86-7035-428-9

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

75.071.1 Јакшић Ђ. (083.824)

821.163.41.09 Јакшић Ђ. (083.824)

7.041(497.11)»18»(083.824)

ПАНТЕЛИЋ, Драгана, 1980-

Жене у српском Ђуре Јакшића / аутори изложбе и каталога Драгана
Пантелић, Љиљана Башић. - Београд : Народна библиотека Србије, 2018
(Београд : Ретро принт). - 52 стр. : илустр. ; 21 x 23 cm

Тираж 300. - Стр. 5-7: О Ђуриним тескобама на изложби Жене у српском
ауторки Љиљане Н. Башић и Драгане М. Пантелић / Драган Булатовић. -
Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. [71-72].

ISBN 978-86-7035-428-9

1. Башић, Љиљана, 1965- [аутор]

а) Јакшић, Ђура (1832-1878) - Изложбени каталози б) Уметност - Ликови -
Жене - Србија - 19в - Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 273896972